

לְהַחִיב שֵׁפֶת עֵבֶר

וּלְהַתְּפִיחַתָּהּ, עַל מוֹסְדוֹת כַּה"ק וּלְשׁוֹן חו"ל.

ס פ ר

כתוב לתועלת כל דורשי שפת עבר: חובביה,
סופריה, ומדבריה וכל ההוגים בה.

מ א ת

יצחק בן-אשר ווארשאוסקי.

חברת ראשונה.

הַלְשׁוֹן הַיּוֹדֵעַ הַיּוֹדֵעַ וְהַכְּנִיחַ,
וּסְפָרוֹתָיו הֵינּוּ לְאוֹמִיּוֹתָיו,
הַתְּאֲחָדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַתְּאֲחָדוּ,
אֲנִי הַתְּלַבְּדוּ וְאֵל הַחֲפָרְדוּ,
בְּחֻקוֹת הַזְּרָתְכֶם וּבְשִׁפְתֵי אֲבוֹתֵיכֶם,
וְהָיוּ לְגוֹי אֶחָד כָּל מְפִלְגֵי הַיְכֶם.

ארעססא תרנ"ג

בדפוס מ'א בעלינסאן.

Литхіяты сфаты эйверъ,
т. е. къ
ВОЗРОЖДЕНІЮ ДРЕВНЕ-ЕВРЕЙСКАГО ЯЗЫКА.

Сочиненіе И. Варшавскаго.

Выпускъ I.

ОДЕССА 1893 г.

Типографія М. Бейленсона.

Дозволено цензурою.—Одесса, 13 Августа 1892 года.

א.

אמר בן אשר, יחגדל הבורא ויהעלה המנהג עולמו
 בחסד, הטוב ומטיב לכל בריותיו אשר ברא,
 ופעלו והדרו יופיעו על חבל נהלתו, אשר לא ימוש
 את עמו ישראל זה אלפי שנים על דרכו בהו ילל
 תפארתה תלאות וסופות הזמן אשר יסערו להפיצהו; וזו כחו
 לאלהו לעמד לנס עמים. כל כלי יוצר עליו לא
 יצלה וכל נחלי בליעל לא ישטפוהו. ובכל עת צרה
 ליעקב, ממנה יושע; כי יחגזר שארית כחו, ויאזור
 עוז ותעצומות להתקומם נגד כל עכל ותלאה,
 ובהתחולל נגדו מצוקות ורדיפות שנאיו, אשר ימיטו
 עליו עצר רעה ויגון ויתמרטרו אליו להכחידו סגו,
 הוא לא בחיל ולא בכח זרוע כי אם ברוחו יתגבר,
 וכמו רמים יבנה לו מבצרי תושיה ומגדלי עוז לחזק
 את כרו ולהגביר חילו פנימה, לעמת המצוקות
 והתלאות אשר סביב שתו עליו מחוץ.

ברדת ישראל מצרימה ויהי שם לגוי, אפפוהו
 צרים רבים אשר התחכמו לענותו ולהכחיד זרעו מן
 הארץ. אולם כאשר ענו אותו כן הוסיף אומץ;
 החזיק בדרכי אבותיו ולא כחש בצור מחצבתו,
 וימצא כחו בעזו רוחו ואונז במורשי לבבו. לא עלה
 בתהו בקרב העם הרודה בו, ובכל מאמצי כחו הרים
 לשאה דגל לאומיותו^{*)}, ורוחו יאמצהו עד כי פרק
 מעל צוארו את עול סבלו, ויצא ביד רמה משעבוד
 לגאולה, ויהי עם סגולה, לברד ישכון ובגוים לא
 יתחשב.

כגלות בני יהודה מעל אדמתם ויובאו בבבלה,
 סביב שתו עליהם מנאצי תורתם ודתיהם, בזוי
 משפטיהם וחקותיהם, אולם למרות עיני צריהם, לא
 רפחה רוחם, ויחזיקו במעוזם; ותהי תורת ה' תפארתם
 ובספרי הקדש כל מעיניהם. כפנינים יקרים דלו
 אמרות ה' מים הנשיה, וכאבן הן התנוסס בירם
 ספר הספרים, אשר הפיץ אור יקרות על רחבי תבל,
 וילכו גוים לאורו ומלכים לנגה זרחו.

בכבוש עריצי גוים את אדמת ישראל, ויזרו את
 בני יהודה לארבע כנפות הארץ, וחרב הריקו
 אחריהם; הרסו חומות מבצריהם, ואת גאון עזם,
 מקום מקדשם, שרפו כאש – לא נחלו ולא אברה
 תקותם; כי על הרימות מבצרי ארצם הקימו טירות

^{*)} כמו שאמרו חז"ל בשביל ר' דברים נגאלו ישראל מסצרים
 שלא שנו את שמם ואת לשונם ופול' (ויקרא רבה פרשה ל"ג).

חכמתם וכינתם, ובמקום היכל עולה וזבח בנו כמו
 רמים היכל תורה ותושיה. וירזמו ויסלסלו דברי
 תורת אל חי, חל וחומה סוככוה ויבוננוה, וככוכבים
 מזהירים עלו על הוג שמיהם המשנה והתלמוד,
 להורות לפניהם את הדרך ילכו בה ואת המעשה
 אשר יעשון. כם שמו כל מעיניהם, ויתחזקו ויתאמצו
 להיות לגוי אביר כח לב, התאחדו בשם תורתם
 אמונתם ולאומיותם, התלכדו ולא התפרדו.

בהתקדר שמי אירופא בעבי הכערות, ברורות
 הבינים, ימי חשך אמונת תפל ואפלת קנאת הדת,
 והחי מעוף צוקה לבית יעקב, וסער הרדיפות
 התחולל על בני ישראל; בהנתן גום למכים, לחייהם
 למורטים, הונם ורכושם לבז ולמשסה – לא כשל כחם
 ולא עיפה נפשם משוד ורצח, לא נתקו מורשי לבבם
 הקשורים בגזע מחצבתם בתורתם אמונתם ולאומיותם,
 כי אם הוסיפו אומץ בקרב נפשם, ובמשכיות לבבם
 התחזקו ואזרו חיל, וימצאו תנהומות מסצוקותיהם,
 ענג ושעשועים לרוחם הנדכא ולנפשם הנחלאה
 בחקות תורתם, בחקירות אמונתם, בנעם לשון קדשם
 ותפארת ספרותם, ועל טוסרות כה"ק אמשנה והתלמוד
 הוסיפו לבנות בנינים נשגבים מרהיבי עין: ספרי
 חק ומשפט, אמונה וחקירה, מדע והשכלה, משל
 ומליצה, כחובים כלשון תפארתם, שפח עבר הקדושה,
 שפת חזי ה' כהניו ונביאיו מלכיו ושריו, ואף כי
 צרכי חייהם והליכות עולם אכפו עליהם לדבר
 ולכתוב בלשונות העמים אשר התגוררו בארצותם,
 אבל הלך נפשם וחיי רוחם לא מצאו מסלוח למו כי
 אם בנה קדשם, על שרמות התורה ותושיה, על
 כן לשון הקדש היתה שעשועיהם ומשא נפשם,
 בספרותה השחעשעו, וימצאו ענג לנפשם ומחיה
 למשכיות לבם. דברי חזיהם היו להם למשגב
 ומנוס לעתות בצרה, וספרי הקדש – לארץ מולדת
 רוחנית^{*)}. אל הארץ הזאת שמו עיניהם ולבם
 לעבדה ולשמרה, וישעו עליה גני חמה, פרי ישו להם,
 למסעד לב ולמחית נפש. ויבנו עליה סבצרים וחומות
 נשגבות, להתבצר בם ולהחזיק בטעו לאומיותם.

ב.

ומה נהדר המחזה הזה גם בימינו אלה, לשמחת לבב
 כל הנאמנים לעמם, לדתם ולרוח ישרון המתנוסס

^{*)} כאשר כנה המליך האשכנזי היינע את ספרי הקדש ביר כנ"י
 בשם „ארץ מולדת סאולפלת“ (פארוואבלעס פאטערלאנד).

בספרותו, הרוח הלאומי יגבר חילים ויעשה נפלאות בקרב ישראל, למרות עיני שנאיו ומנדיו, שנאי אדם בני בלי-שם, אשר בשם רעיון אנטישמיזם ידגלו ויחזקו, רעיון יליר אולת פחזות ותעתועיב, אשר לא דעת אדם, ולא בינת אנוש בו, כי מכורותיו וטלדותיו שנאה וקנאה המקלקלות את השורה, מעורות עיני חכמים ומסריחות בינת נבונים. הנה למרות עיני הצוררים הפוחזים האלה, רואים אנהנו איך יתאמץ ויתגבר הרוח הלאומי בערת ישרון ויצמיח פעלוח נשגבות לתהלה ולתפארת. הנה כי כן אהבת אחבי לארץ אבותיהם תפרח ותשגה, תפרח ישע ליושבים בה, המסתופפים בצלה ועפרה יחוננו. אמנם ביתר שאת ויתר עוז הרוח הלאומי אשר בלב אחבי יראה פעלו והדרו בספרות להיך, אשר רהבה ונסבה בימינו אלה להפליא. ספרים רבים ונכבדים נדפסים בכל ענפי המדע והמחקר, מ"ע יוצאים לאור שנתיים חדשיים שבועיים אף יומיים, מביעים חדשות ונצורות בשפת לאומנו על גוי ועל אדם יחד, על כל עניני החברה והמדינות, מספרים קורות שנות דור ודור וכל מקרי עת היה וילדי יום. גם יתיסרו הברות ואגרות בערים שונות להפיץ בקרב העם ידיעת שפת עבר, שפה כרורה ונעימה, אף לחדש כנשר נעוריה ולדבר בה איש אל רעהו כבאתת השפות המחהלכות בארץ.

ג.

אמנם לעומת האור יש צללים; גם על פני השמש יראו כתמים, וגם את זהר הרקיע יקדירו ענני אפל. הנה כי כן בהתרבות מספר סופרינו, ימצאו בקרבם עושי ספרים, אשר בצדק יאמר עליהם, אכן הנה לשקר עשה עם שקר סופרים. גם יש בהם נלעגי לשון וחסרי כשרון לעבוד עבודתם בהיכל ספרות ישראל, אשר קצרה ידיעתם ברכי שפת עבר, ואשר לא חלק להם ה' בבינה ותושיה הדרושות לסופר ומסוף לבני ישרון, אף כי לשכלל ולהקים לתחיה שפת עבר הנשכחה – אשר רבי ידיעתה ומליצחה כבר טבעו בעסקי נשיה – לבנות הדיסותיה על מוסדות שארית פלטה, אוצר שרשיה ומליות, אשר נשארו בכה"ק ובספרי חז"ל, בהיח נחוצות לזה בינה רחבה במקרא וכדברי חז"ל וידיעה עמוקה בדקדוק ש"ע, בהוראות שרשיה דרכי שמושה ותקוחיה לכל פרטיהן. – גם ברברי בחירי הסופרים, אשר ידיהם רב להם בידעת שפת עבר, ואשר כח בהם

לעמוד ולשרת בהיכל ספרותנו, המצאנה שגנות אשר פלטה כלמוסם, אם מחסרון ידיעת-דבר מה או מבלי שימח לב, אשר נחויץ להעיר און הקוראים על אורחן, למען אשר לא תחעינה את התלמידים, אשר הכפרות ההדשה, וביחוד העתית, מושכת את לנם ותהי להם למקור הלמוד וההשתלמות בידעת שפת עבר; ולמען אשר לא יתערו החזולים בין נסעי נעמנים אשר בכרם בית ישראל.

ע"כ אחרי אשר נחלוק את הכבוד הראוי לסופרינו הנכבדים, על פעולותיהם ועבודתם בהיכל ספרותנו, ותשואות חן חן נביע להם ולבעלי אסופות וסויל מ"ע, המרחיבים את גבול שפת קדשנו, הנזופחים בה רוח חיים ופרי ישוה לה בכל ענפי הדעת, ואשר אינם אחראין כלל לסופריהם בנוגע לטהרת הלשון ודקדוקה – הנה אחרי התהלה הראויה לסופרינו הנכבדים ולמרחיבי גבול ספרותנו, לא נמנע מלהעיר און הקוראים על המגרעות הנמצאות בספרותנו, ועל השגנות אשר התגנבו אל תוכה; פן תהיינה לפוקה להקוראים, השותים בצמא את דברי סופרינו ולמכשול לצעירי עמנו, הלומדים ומתחנכים לדבר צהות בלשון אבותינו.

ד.

כאשר רחבה ונסבה ספרותנו, ותגבר התשוקה בלב רבים להראות פעלם והדרם לעיני בני עמם, ודברי מדע ותושיה טרם כאז אל קרבם, להיות לאל ידם להקיר דברי הכמה ודעה ולהביע רוחם לאזנים קשובות, וישימו אל התוכחות פניהם, ויקומו סופרים בישראל הלובשים אדרת מטיפים ומוכיחי עמם, לחפאות עליו דברים אשר לא כן, יכדו מלבם ויתארו לעיני הקורא, לא רק אנשים פרטיים אשר יחטאו איש לרעהו לעשות עול תוך ומרמה, כי אם ישפלו עונות ופשעים גם על קהלות ישראל, משטריון מנהגיהן ומנהגיהן, וישימו להן עלילות דברים אשר לא יעשו ולא ישמעו בכל מושבות בני ישראל. יכדו מלבם תועבות גדולות ושערוריות למען הפוש את הקורא בלבו, ולהעיר אוננו בדברים סתמיהים ומכהילים ורהבזות בעיניו את אחיו בני עמו אשר לא כמחשבותיו מחשבותיהם ולא כדרכיו דרכיהם. הנה כי כן מלבד אשר אין בפיהם נכונה, דבריהם ללא אמת וגם יחטאו המטרה, כי אחינו בני ישראל לא יקחו מוסר כי אם מפי איש הנודע ביהודה ובישראל לא גדול שמו, בחכמתו וביראתו ולא מפי כל הקופץ

בראש לאמר אהיה מטיף לעם הזה. בודה מלכו עלילות דברים, ומתאר בשרד המליצה פרי עשהונותיו ודמיונו, — הנה מלבד כל זאת עוד יתנו מוקש רע, כי אין מעצור לשונאינו מנדינו להעתיק את דברי הסופרים העבריים ללשונות הגוים, ולהבאיש את ריחנו בעיני אומות העולם, העמים אשר אנחנו חוסים בצלם, לאמר: ראו מה יפעל ישראל ומה יענו בו כופריו, בנים אשר מקרבו יצאו ויודעים היטב אח כל הליכותיו ומפעלותיו. ובכן ישיתו נוספות על בדיהם הבליהם וחלומותיהם, בדבר הקהל ומשטריו, ממשלתו וחתייתו בקרב עמנו.

ה.

אך זה משוש דרכם של סופרים כאלה לדגול בשם ההשכלה, לקחת להם קרנים לנגח בהם, מורדי אור, ולמזרת חפצם יברו מלבם תועבות גדולות ושערוריות לאמר: ראו מפעלות החסידים מעריצי הקדושים וכל הנמשכים אחריהם, כזה וזה יעשו, הצדיקים רבי, החסידים בניהם ונכדיהם! אמנם ידענו את שיטת החסידות אשר שרכה רכה ועזבה את צור מחצבתה; הלא מכורותיה ומולרותיה גדולי ישראל, יראי ה' ועובדיו באמת ובתמים, אשר האירו מנורה מהורה בהיכל עבודת ה' והעלו שלהבתיה על מזבח, ההנהנו כל ימיהם בענות צדק, היו חיי צער ודחק, עמלו ויגעו לעשות צדקה והסר ולהפיץ סוסר ויראת ה' בקרב אחיהם המקשיבים לקולם; אולם צאצאיהם וצאצאי צאצאיהם וכו' אשר קמו תחתם* הואילו להתימר לקדושים מבטן, ולהתפאר בנפשם רוחם ונשמתם הנשגבות, אשר נחלו מאבותיהם, או במדרגתם הגבוהה, אשר השיגו בדרכי נסתרות ותעלומות; וככהמה כבקעה נמשך אחריהם המון העם, ויתעו בתהו לא דרך, להאמין בהם כי קרובים הם למלכות שמים, ויש לאל ידם להיות פרקליטים בעדם, ולהגן עליהם מצרה שלא תבוא, ולהתפלל בעדם, אל ה' להושיע להם בעת צרתם, וחכמת אלקים בקרבם לנהלם בעצתם ולהורות להם, את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. על כן יקדמו פניהם במנחות וכסף פדיונים, והצדיקים

בצדקתם ובענותותם הרבה לא יתעבו כסף נמאם, יעשו עשר והון עתק, ימלאו אמתחותיהם זהב ויתענגו על רב טובה*. ולרגלי כל אלה פשתה בישראל אמונת שוא ותפל ונתרבו בזוי השכלה, עוצמים עיניהם מראות באור חכמה ורעת. גם ימצאו בין המתחסדים רמאים, אשר ישתמשו בכל הענין הזה לתועלתם; לכסות תרמיתם במשאון, כאשר יאמרו המושלים, לצוד דגים במים דלוחים. את כל זאת ידענו היטב, אבל ההועבות והשערוריות, אשר יתארן הסופרים לאמר כי תעשינה בקהל המתחסדים וכמסתרים בבתי רביהם, הן ללא אמת, שקרים והבלים בדויים אשר לא נראו ולא נשמעו בכל גבול ישראל; ואין תועלת בספורם, כי אם מוקש ומכשלה, להבזות את הדור הישן עם כל תכונותיו הטובות בעיני הדור החדש, אשר לא ראו ולא ידעו מכל מעשי אבותינו הטובים ולא למרו אל דרכיהם הישרים, ורק את ההתולים אשר יהתלו הסופרים החדשים ישמעו באזנים קשובות, ויהיו בידיהם לקנה המדה, למדוד בהם את כל המחזיקים בנושנות ומתימרים בכבוד ירושת פלטה אשר הנחילו לנו אבותינו.

גם ימצאו בדברי סופרינו, אשר התולים עמם ולצון חמדו להם, דברי תוכחה ונאצה, אשר אף כי לא ישיתו עלינו הטאות ואשמות, אבל יבאישו את ריחנו בעיני העמים הנאורים אשר אנחנו שוכנים בקרבם, וגם בעיני בנינו אנו, צעירי עמנו מדור החדש, אשר חיי אבותינו ודרכיהם לא נודעו להם; הלא תמה עדימ המאמרים אשר במ יתארו הסופרים הלאה צחנה ואינקיות השוררות במקומות מגורי אחבי וגם דכקות בגופם באופן נמאם ומשוקץ סאר, וגם אלה ללא אמת, כי אם גזמאות נוראות, הפרזות בלי מצרים ודברי הבאי, הנותנים את שם ישראל לבז ולקלסה.

א.

אמנם דברים כאלה לא נהשוב לנחון להביאם ולהציגם לעיני הקורא ולטעון נגדם בפרטות, כי אם די לנו לאמר בכלל: סופרים הזהרו בדבריכם! דעו לפני מי אתם עומדים ומטיפים! על מה ארני דבריכם הטבעו? מה הנה התוצאות אשר תהיינה לרגליהם? הירדו כמל של תחיה על לבות השומעים.

* אמנם אין להכחיר כי יש גם כן אשר יוצאו חלק גדול מתכנסותיהם למעשה צדקה וחסד, לתאוך נדבאים ולהשביע נפשות עניים סרודים.

* אף כי דבר גלוי וידוע הוא, שאין תורה ויראת ה' נחלת אבות לדור יבוא אליהם יוצרו, כמו שאמרו חז"ל, מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן — שלא יאמרו תורה ירושה היא" (גדרים פ"א ע"ח).

או כמטר סוחף ודלף טורדו אל תפרינו על המדה לתאר אשמות בני עמנו, ואל תרבו להבנות את האדוקים בנושנות. לא את אולת האבות נספר באוני הבנים, כי אם את המזב אשר במדותיהם נרים על נס, והיה לעמוד אש להאיר את הדרך לדור החדש, להשתמש בנר מצוה ואור תורה; ועל המאמינים בהכלי שוא ותפל לא נשליף שקוצים, ולא נפרעם לשמצה בקמיהם, כי אם נחאמץ להפיץ בקרבם אור ההשכלה, להטות את לבם לחכמה ודעה, ואז יורח עליהם נגה האמונה המהורה, והאולת כליל החלוף.

אל תרבו תרברו מחלאה צחנה ובאשה ואי-נקיות אשר במושבות בני ישראל. לא כן סופרינו! טובים אהלי יעקב, יפים משכנות ישראל אלא שהעניות מנולתן. הנה לא אחת שמענו גם מפי חכמי העמים סופרי הסטאטיסטיקא, כי גם בערים הגדולות, מקום שם ישבו אחבי צפופים במבואות צרים, מסבת עניותם ודחקם, ורוב מעונותיהם לחים ורשוכים, עם כל זה ימעט בקרבם ערף התמותה מאשר בקרב העמים שכניהם^א, ואם גם נרבה להקור ולהפש סבות שונות לבאור המחזה הנפלא הזה: הנה בהיות גלוי וידוע כי אי-נקיון מלאך משחית הוא, ואין מויק לבריאות וטרבה תמותה כמוהו, על כרחנו לא נוכל להכחיד, כי עד נאמן הוא המחזה הזה, כי לא נופלים בני עמנו מיתר העמים בנקיון וטהרה. אף אמנם בן הוא, כי אם לא ירבו אחבי להקפיד על נקיון חיצוני, הנה לעומת זאת הם טרבים להקפיד על נקיון פנימי; אם לא ירבה העני שבישראל להקפיד על נקיון רצפת ביתו, דלתיו ותלונותיו, הנה החת זאת הוא טרבה להקפיד על נקיון כלי ביתו, כלי מאכלו ומשתהו, לרגלי החקים אשר בדתנו על המחיה ועל הכלכלה, ופתגם רגיל הוא בפי נשי בני ישראל התרדדות לדבר ה' לאמר, במקום שאין נקיות אין כשרות^ב. ועל דבר המזיק לבריאות אנו נוהרים ע"פ דתנו יזהר מעל דבר איסור כמו שאמרנו חז"ל: חמירא סכנתא סאיסורא^ג.

^א יעוין ער"ם במאמרו של הדאקטאר שנאכל במ"ע לחכמת הרפואה (סוצל צהלפוס צגליונות 12, 26 וצסמלין גליון 23 לשנת 1892) על אודות ערכי התמותה בין תושבי ווארשא לשנת 1890. וכמ"כ העידו חכמי הסטאטיסטיקא בעתים שונות, בהתחולל בין בני האדם כל סגפה וכל חלירע, אשר הרבו להפיל חללים ולשחת בעם הארץ — כי לא רבתה המכה בקרב אחינו כ"י כמו בין יתר העמים אשר בקרבם הם יושבים.

ז.

על בן הדלו לכם סופרינו להשליף שקוצים על אחבי, ולצעוק ככרוכיא על אי-נקיון השורר בקרבם. ואם אסטניסים אתם והבט על כל דבר נתעב ונאלח לא תוכלו, הלא תראו ראשית לכם להוהר בדבריכם אתם, לדבר דברים נקיים וטהורים, ולהסיר מטאמריכם כל דבר המעורר געל נפש הרומז על הלאה וטנפת, כל דבר שצריך להיות בעיניכם מוקצה מחמת מאוס, לזרותו הלאה ולבלתי תת לו מקום בספרים וכפודים הנכתבים בלשונו הקדושה חיי רוחנו ומשא נפשנו; כי אם אמרה תוה"ק, והיה מתנף קדושי, על אחת כמה וכמה ספרותנו צריכה להיות קדושה וטהורה, ולא יראה בה ערות דבר. אל תתנו את פיהם לחלל את כבוד הספרות העברית בעיני בני עמנו, עם הספר! אל תמהלו את מאמריכם בדברי לצון וקלות ראש, בהתימרכם כי שחוקכם הוא שחוק מכאיב לב, כי חולים אתם על צרות אחיכם, פן יאמרו לכם, שקילא טיבותך ושדיא אהיוורי^א. כי שחוקכם המהולל ירבה להכאיב את לב אחינו התמימים והישרים, הרגילים לכבד ולרומם כל ספר וקרא בו בענוה וכבוד ראש — על חללכם שפת קדש ושפככם לעג על ענוי ארץ — מאשר תנחמם התגלות לבכם כהוגים נכאים על צרותיהם; כי צרותיהם כמוכם נפשם ידעת מאד. שומה אינו מרגיש, אבל בני עם חכם ונבון יודעים ומרגישים היטב דלותם שפלותם תלאותיהם ומצוקותיהם; ודברי שחוק הזללות וקלות ראש אשר תכלאו בם את פיהם לא לעזר ולא להועיל כי לבשת וגם לחרפת.

ח.

הנה פי כן בענינים האלה והרומים להם, הנוגעים לעצם המאמרים ומטרתם, די לנו להעיר און הסופרים בדרך פלל על דרכם אשר בחרו בו, על מעלות רוחם ומשפטי פיהם; אבל בנוגע לתכנית המאמרים וצורתם, לטהרת הלשון ורקדוקה, ניב שפתים ואפני הדבור, אם נאמר בדרך כלל להסופרים למרו היטב חכמת הרקדוק, בינו במקרא, שקלו כל דבריכם במאזני הבקרת וכתבו מאמריכם על טהרת לשון הקדש, השתמשו בשרשיה ובתמונות מלוחיה כמו שהשתמשו בהם נביאינו חזונו וכותבי סה"ק וחכמי התלמוד, — הנה בזה לא נפעל מאומה. פי הסופרים המדמים שרבריהם מוקקים שבעתים, בלם כרוזים בלם נעימים ובלם נכונים צרופים ומרוקדקים.

גם אני לא אחשך פי מלהשיב על תוכחתי. לחוק את דברי ולהצדיקם. ככל אשר תראינה עיני שכלי ורוח מבינתי יענני. ואם יצדקו דברי המוענים נגדי, ולא אמצא מענה להגן על דברי, אזרה ולא אבוש כי צדקו דברי הסופרים, ואבטל דעתי מפני דעתם, וכדרך זה יתבררו ויתלבנו הדברים לתועלת שפתנו וספרותנו, ושלוש על שארית יהודה ועל פלמט סופריה.

על סמך המקרא וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (ש"א ז' ב'), מרבים הסופרים להשתמש בשרש נהה להורות על הענין המובן בשרש הזה במקרא הנזכר, כמו: הסמיכה אשר רבני צרפת דורשים אותה וְנֹהֵים אַחֲרֶיהָ (דברי הפץ להר"ק שולמאן עמוד 35); וכן בדברי הסופרים אשר בכה"ע, כמו: הַנֹּהֵים אַחֲרֵי הַמְּלוּכָה (היום ש"ר נומר 99), בולאנושע והנזוהים אחריו (המגיד 89 נומר 17), הוא לא נהה אחרי אשכנז (הצפורה 90 נומר 150), עם רב נהו אחריו לברכהו בצאתו (המליץ 91 נומר 131), הנוהים אחרי ארצנו הקדושה (שם 150), טובי העם נהו אחרי הבלי היונים (שם נומר 212), הנוהים אחרי עבודת האדמה (שם 287), והדומים לאלה רבים מאד. אמנם יש שרש אחר המורה במקרא על הענין הזה, והוא שרש נטה, כמו: כי יואב נטה אחרי ארזניה ואחרי אבשלום לא נטה (מ"א ג' כ"ה), ואעפ"כ צדקו הסופרים בעיקר הדבר, כי יש להם על מה שישמכו, הלא הוא המקרא המובא למעלה, ובאמת לזאת יקרא התפתחות הלשון, כי ישמשו הסופרים בפעלים שונים הנרדפים בענין, להרבות לפני הדבור, להעשירו ולהאדירו. גם יש להבדיל בענין בין שני השרשים האלה לאמר: כי שרש נהה יורה על הפלגת הפעולה, לנטות אחרי דבר מה פנטיה נמרצת ומפלגת, אולם זאת לא ישרה בעיני, שהסופרים משתמשים בפעל הנזכר בתכנית הנקראת בפני המדקקים בנין הקל, וזה לא יתכן, כי שרש נהה בבנין הקל יש לו הוראה אחרת לגמרי, והיא על ענין יללה, כמו נקה על המון מצרים (יחזקאל ל"ב ט"ו *), ומדוע לא ישימו

* אל ידמה הקורא כי ההבדל תלוי במלת היחס שאחר הפעל: על או אחרי, כי כמו שלא יתכן לאמר הנהה על בחוראת נהי ויללה, כן לא נוכל לאמר נהה אחרי בחוראת נטיה ומגמת פנים לדבר מה.

לא ימו און לדברים כארה, לא יכתו את עטיהם ולא ישליכו את קסתם לארך ימים, עד אשר תרבינה ידיעתם ובינתם בשפת עבר וספרותה, כי אם כאשר כתבו פן יוסיפו לכתוב, מבלי דעת גם במה להזהר, ומה המה הדברים אשר יש לפקפק בהם. על כן אין טוב כי אם להעיר את און הסופרים בפרטות לאמר: הנה בזה לא יתכנו דבריכם, הרבר הזה הוא נגד חקי הלשון, והרבר הזה מיוסד על טעות בהבנת המקרא והרומה לזה, למען ינכהו ויראו לדעת את אשר לפניכם, אם להורות על משוגתם ולתקן את דבריהם, או להשיב על תוכחתם, להחזיק במעוזם ולהוכיח פי הצדק אתכם; כי כונתנו לא להתנאות הלילה, לקנטר ולדבר עתק נגד סופרינו, לבטל דעת אחרים מפני דעתנו, כי אם תורה היא וללמוד אנתנו צריכים, לסול ולישר דרך התפתחות לשון אבותינו על מוסדות ספרותה העתיקה, ולא תהיינה שפתנו וספרותנו כעיר פרוצה אין חומה, בהיות הסופרים פונים איש לדרך ומעבטים ארחותם, ככל הישר בעיניהם, ותחת התפתחות לשוננו הקדושה בדרך ישרה ונכונה, תולד לנו ברבות הימים שפה בלולה המסתעפת לכמה וכמה זשרגנים, וכמו זר יחשב לנו רוחנו הלאומי, הוא הרוח המתנוסס בספרותנו העתיקה ובשפתנו הברורה והנעימה.

ז.

ועתה קוראים נבונים וסופרים מהירים! הנה התלוצתי תת לפניכם את פרי מחשבותי ואת אשר עלה במצורתי שכלי, אחרי קראי והתבונני בספרותנו החדשה, כל דבר אשר יש להעיר עליו או לפקפק בו פי לא יתכן על פי חקי לה"ק, ומחויבים אנתנו להגותו מן המסלה ולהסירו מדרך התפתחותה, אם באמת יש את נפשנו להקים לתחיה את לשון אבותינו, לשון נביאנו חזינו וחכמינו, אשר רק בה יתנוסס הרוח הלאומי אשר לגזע ישראל, רוח אפינו ומשא נפשנו. — וגם אתם מצדכם, אל תחנו דמו לכם, אם לא יישר בעיניכם כל דבר אשר אדבר בוהי ואם יש לאל ידכם להגן על דברי הסופרים, אשר לא יתכנו בעיני, הואילו פנו ב"ה הנישו עצומוחיכם ככל אות נפשכם, אם במכה"ע או במכתבים שלוחים אלי, לתת מקום לדבריכם בחוברות האחרות מספרי זה, העתידות לצאת לאור בימים הבאים א"ה. והיה כל דבר אשר יגיע לאוני, חלילה לי להשיבו ריקם מלפני;

הסופרים אל לבם, כי הפער נהיה כמקרא המובא למעלה בא בבנין נפעל, אשר פוזן העבר וההוה תספח אות נון אל אותיות השרש הנה פו כן בהברל הבנינים הנזכרים הלוי הברל ההוראה: וכן היא דעת המדקדקים והמבארים ומחברי סה"מ. ועל פי זה צריכים הסופרים לכתוב: דורשים אותה וְנָגְהִים אַחֲרֶיהָ, הַנְּגָהִים אַחֲרֵי הַמְלוּכָה, בּוֹלְאֵנוּשֶׁע וְהַנְּגָהִים אַחֲרָיו, הוּא לֹא נְנָהָה אַחֲרֵי אֲשַׁכְנֶנּוּ, עִם רַב נְנָהוּ אַחֲרָיו וְהַדּוּמָה לָזֶה.

הגע עצמך קורא נבון, אם יקום שר צבא מפקד צבאות מדברים שפת עבר ויקרא באזניהם לאמר: הַנְּגָהִים אַחֲרֵי ה'—אֵלֵינוּ הֲלֹא רַעְדָה הָאָחוּז כֹּל אַנְשֵׁי הַחֵיל, אֵף כִּלְמָה הִכְסֶה פְּנֵיהֶם לֵאמֹר: מִי הוּא זֶה הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁמְנוּ לְרֹאשְׁנוּ, וּמָה זֶה הַשְּׁמַעְנָה אֲזִינֵנוּ, הִי עֲזָנוּ וּמַעֲזָנוּ, יִשְׁמַח לְבָנוּ וַיְגַל כְּבוֹדֵנוּ כִּי בּוֹ בִּטְחָנוּ, וּמָה הִנֵּה הִי אֲשֶׁר בְּפִי הָאִישׁ הַזֶּה! הַלִּילָה! אִין אַנְחָנוּ נִזְהִים אַחֲרֵי ה', כִּי אִם נְנָהִים אַחֲרָיו!

דומה לזה ישמשו הסופרים בפעל עבר להוראת איבערטרעפֿען (Превосходить), כמו: ער פו העביר בהכמתו הגדולה גם את אביו החכם (דברי הפין להרק"ש עמוד 14). ובדברי הסופרים במכתבי העתים: להעביר איש את רעהו בטוב סחורתם ומלאכת כפיהם (הצפורה 90 גליון 264), המסחרים להעביר איש את רעהו (שם 91 גליון 115), כר אגודה החאמץ להעביר את חכמה (שם 125), בדרשחו זאח העביר (האט איבערטרעפֿען) הרורש את שמעקקער (שם 92 גליון 73), איש לא יהין להעביר את אחיהו לקנות מציאות (המליץ 91 גליון 180), התחרו מירעיו להעביר איש את רעהו ביקר הפארת זרי הפרחים (שם 289), והדומים לאלה רבים. הנה גם בזה צדקו הסופרים בעיקר הדבר, ר"ל בהשמשם על הענין הזה בשרש הנזכר (אף כי במקרא נמצא שרש אחר להוראה הזאת, הלא הוא שרש עלה, כמו: רבות בנוח עשו חיל ואח עליית על כלנה (משלי ל"א כ"ט), כי אם ישמש העברי בשרש זה להוראת הקרימה ומהירות ההליכה הראה מזולתו, כמו: וי עביר את הכושי (ש"ב י"ח כ"ג): אונד איבערהאלטע דען כושימען, וכן על החגברות העליות למעלה, כמו: עונותי עברו ראשי (תהלים ל"ה ה'): מיינע זינדען איבערשטייגען מיין הויפט, וכן בדרך השארה על ענין החגברות ונצות בכת, כמו:

כגבר עברו יין (ירמ' כ"ג ט'): וויא איין מאן דען דער וויין איבערוואַלטיגט, — הנה בצדק ישמשו בו הסופרים בדרך השארה והתפתחות הלשון גם בהכתיים הנזכרים והדומים להם. אמנם זאת לא ישרה פעיני, כי ישמשו להוראה הזאת בבנין הפעיל, כאמרם העביר ולא עבר, כי הפעל העביר עם יחס הפעול לא יורה כי אם על פעולת הגורם לזולתו להיות עובר, על דרך שנאמר יהושע העביר את בני ישראל את הירדן והדומה לזה, ולא ישמשו בו העברי באופן אחר, כי גם עדימ הכתוב העברת קול ענינו שהקול עובר והאדם מעבירו, וכן העביר המועד (ירמ' מ"ו י"ז) ענינו שגורם להיות המועד עובר: האט דיא פריסט פאראיבערגעהן לאַססען, וכן יורה החצי להעבירו (ש"א כ' ל"ז), כי החץ עבר את הנער, עיד ויעבר' את הכושי המובא למעלה, ויזנתן העבירו, בירוחו אוחו הלאה ממקום הנער, ועפ"ז צריכים הסופרים לכתוב: ער כי עבר פתכמתו הגדולה גם את אביו, המסחרים לעבור איש את רעהו, כל אגודה החאמץ לעבור את חברתה, והדומה לזה.

א.

ראיתי סופרים רבים משמשים בהבטוי נפל לבו עליו: ער האט דען מוטה פערלאָרען, כמו נפל לבי עלי מאד (החועה ברה"ח ח"ב 168), ובכה"ע: אל יפול לב יהודי אשכנז עליהם (המגיד 92 נומר 3), גם כי יזקין לא יפול לבו עליו (הצפורה 90 נומר 1), אל יפול לב אוהבי הישוב עליהם (שם 91 נומר 221), יפול לבם עליהם וידיהם תרפינה (המליץ 91 נומר 78), לא סר רוחו ולא נפל עליו לבו (שם 289), והדומים לאלה רבים. אמנם לדעתי אין לנו רשות להשמש בבטוי הזה, כי לא נמצא בספרות שפת עבר העתיקה, ולהפך, המקרא אשר כפי הנראה ממנו הוציאו הסופרים את הבטוי הזה, מורה שהעברי יאמר רק נפל לבו מבלי הוסיף מלה עליו שאין לה טעם כלל**). הלא כה נאמר

(* בחולם הבית מבנין הקל, ואם היה מבנין הפעיל, היתח חבית צריכה להיות מנוקדת בצירה וַיַּעֲבֵר כידוע.

(**) בדרך התפתחות הלשון נוכל לאמר עדימ נפל לבי בקרבי, והדומה לזה, אבל לא עלי שאין לו טובו, כי במה שנאמר, ויסלך לבי עלי (נחמיה כ"ז), נהפך עלי לבי (הוסע"י ח"ח), חכונה על התעוררות והתגברות כח הרצון שכלב על יתר כחות האדם וחושיו, אבל איך יתכן לאמר שהלכ נפל על האדם!]

במקרא: „אל יפול לב אדם עליו“ (ש"א י"ז ל"ב), אבל אין ספק שהבונה כמו שחבינו כל המפרשים והמתרגמים שמלת עליו מוסבה על גלית הפלשתני עם ענטפאללע קינעם מענשען ואם הערץ אום זיינעטווייללען, וכפי הנראה הסופר הראשון שהשתמש בכמוי הנ"ל, זכרוננו הטעהו לדמות שמלת עליו מוסבה על השם אדם הסמוך לה, ואחריו נמיטבו סופרים רבים מבלי הקור שרש דבר, והשתמשו בכמוי שאין לו שחר.

ואם יש את נפֿטך קורא נבון לשער עד כמה צריכים הסופרים לזקק ברבדותם, להשמיע לאזניהם מה שהם מוציאים מפיהם, להתבונן ולהזהר לבלי החקשט בהפארת המקראות מבלי שימת לב, בהשענם על כח זכרונם ויטגרת לשונם המתעים אותם בהו לא דרך, נציג לפניך לדוגמא את הבטוי השיב חבולת חוב, הנה הבטוי הזה לא יסבול שום באור אחר כי אם על פי מה שמצאנו במקרא: „הבולתו חוב ישיב“ (יהזקאל י"ח ז'), ובפירוש רש"י ז"ל: „אם חבל שלמת רעהו בחובו ישיב אותו לו כבוא השמש“*, והרגומו: גיבט צוריק דאס פפאנד פֿור זיינע שולד, אבל ראיתי סופר שמעה להשמש בבטוי הנזכר בהוראת פרעון חוב (זיינע שולד בעצאהלען, ועפ"ז כתב: „ההרירותו נושיו והיו מיראים אותו אם חבלתו חוב לא ישיב יגרשוהו מביתו, ויתנהו אל בית הסחר כמשפט ללוח ולא ישלם“ (האבות והבנים 141) הנה כי כן על הבטוי המורה שהמלוכה משיב את המושכח מעה הישי אפרמויין לדמות שענינו שהלוה משלם את חובו.

יב.

ראיתי סופרים משתמשים בשם הוֹגִיִן (וממער מרוערינקייט (Pogant), כמו: „וילזוב להאיט

* (חבלתו חוב הוא כמו חבלת רובו, כי בבטוי המרכב מנסמך וסומך (שני שמות הסמוכים ומתיהסים זה לזה) יתחברו הכנויים אל הראשון כמו אל השני, כמו הנני נוהן לו את בריתי שלום (צמדכר כ"ט כ"ג) בהתחברות הכנוי אל הנסמך, וברית שלומי לא חסוט (יכע"י כ"ד') בהתחברותו אל הסומך, וכמו לדעתי כי כמו כן הבשילו אשבלותיה ענבים (צ'לסיס מ' י') הוא כמו אשבלות ענבית, והוא הרבוי מן אשבל ענבים (צמדכר י"ג כ"ג) עם בני נסתרתי, ויהיה תרגומו קצר ופשוט: עם רייפמען זיינע וויינטרויבען, ועל פי זה הבשילו הוא פעל עומד כמו יל בינו יאדימו וכיצא בזה, ולחנם נלחצו המבארים והמתרגמים במקרא הזה.

הדורף הוֹגִיִן נפש ורוח־כההי (הולדות הטבע ה"ר 267), „לחוגיִן נפשנו“ (המליץ 91 גליון 266) והדומה לזה, וכן מנוקד בסדרורים בזמירות של שבת: „עד אנה הוֹגִיִן נפש נאנחהי החיו במלאפום והיור בחולם, בהבנית שם דבר, אמנם השם הזה לא היה ולא נברא, ואין לו כל יסוד באוצר לשון הקדש, וכל המשתמש בו אינו אלא שועה; וגם הנקוד בסדרורים צ"ל להפך: התיו בחולם והיור במלאפום, והוא פעל משרש יגה בבנין הפעיל, על פי הנמצא במקרא: „עד אנה הוֹגִיִן נפשי“ (איוב י"ט ב'); כיו ווצנן ווערדעט איהר בעקימטערן מיינע זעעלע, אבל השם הוֹגִיִן לא נמצא בשום מקום וגם אין אנחנו יכולים לבנוהו מדעתנו, הן אמנם יש לנו רשות לגזור שם מפשט משרש הנמצא במקרא, אבל שני הנאים בדבר: א) שנבנה את השם בהבנית שיש דומה לה בשרשים אחרים, אבל לא נוכל לברות מלבנו משקל חדש, אשר לא נמצא בכל משקלי השמות, ב) שיהיה צורך בהמצאת השם החדש, מפאת חסרון שם אחר להורות על הענין הנרצה, ער"מ מן השרש יפה לא נוכל לגזור את השמות הופה או יפון (על משקל תוגה, יגון משרש יגה) בהוראת שאנהייט, אחרי אשר ידענו שהעברי משתמש, להורות על הענין הזה, בשם יפון וכן לא נוכל להשתמש להוראת קוממעה, מרוערינקייט בשם יגי (על משקל יפון), אחרי אשר ידענו שהעברי משתמש להוראת הענין הזה בהשמות תוגה ויגון, ואצ"ל שלא נוכל לחדש למען ההוראה הזאת את השם תוגיִן, שאין דומה כלל להבניתו בכל הלשון, ואם נרשה לנו לברות שם כזה מדעתנו, מדוע לא נאמר ג"כ תודיִן (משרש ידה) בהוראת הודת: בעקעננשנים, אנערקענננננ; הופיִן (משרש יפה) שאנהייט; תודיִן (משרש ידה) לעתה? ומדוע לא נאמר ג"כ כמם מוֹגִיִן, מוֹדִיִן, מופיִן, מוֹדִיִן? הלא גם המם כמו התיו נספתה לאותיות השרש לסימן המשקל, ולשוננו הברורה והנעימה מה ההא עליה?

היוצא לנו מזה, שהשם הוֹגִיִן זר ומזר לנו, צא צא נאמר לו גרוע עליו כגנב, כי החגנב אלינו ע"י זמר של שבת המתחיל „ברוך א"ע“ כי מלת הוֹגִיִן (בתמונת פעל בחולם התיו ומלאפום היור), שמקורה במקרא בספר איוב המובא למעלה, התהפכה בחומר

ואתן בנות ציון הערינות, אשר כבוד בית ישראל נגע אל לבבן הטהור, ויער בקרבבן רוח נדיבה להתפאר בצור מחצבתך, בעמבן, בלשוננו ובספרותנו העתיקה, ושפתותיכן יושטנים נומפות ציף הבש אמרי נעם, בלשון חווינו, מלכינו ושרינו, בשפת עבר הברורה והנעימה, אל תתנה את פיכן להשא נגד הקיה השמרנה לכן לבלתי אמור אני קראת (איף לעזע), אני יוצאת (איף געהע הינאוים), כי אם קראת יוצאת והרומה לזה.

מז.

דבר גלוי וידוע הוא גם למתחילים, ללמוד דקדוק שפת עבר, כי בכל בניני הפעלים משרשים שהאוח האחרונה שבהם הא (נחי ל"ה), בזמן עבר בגוף שלישי, תבוא בלשון יהוד הא בסוף התיבה ולפניה קמין, ובלשון יהודה - תו קמוצה והא נחה אחריה, כמו: הוא עשה, היא עשתה; הבית נבנה, העיר נבנתה; גלה עמי וישעיה חי ייג, גלתה יהודה (איכה א' ג'א) ובל הרומה לזה, ודבר זה כלל גדול בדרכי הפעלים, אין פריץ ואין יוצא, ואין משיל ספק בכלל הזה, ואף עפ"כ ראיתי סופרים מועים בו, מבלי שום לב להוסיף את התו להבדיל בין זכר לנקבה ער"מ בדברי הסופר ה' אברמייץ: "הקרחת האורות אשר השתנה לנקורה שחורה" (האבות והבנים 46), צ"ל השתנתה; "דינה הורה לי מקורות לבה" (שם 109), צ"ל הודתה; "אשר כלבנת פניה ותארה נדמה בעת ההיא ככלה מתה" (שם 115), צ"ל נדמתה; "בסלון העיר... הנח היא שקטת ושלחה בחסד חי לא תשתנה בשנות הזמן את הערים סביבותיה" (שם 189), צ"ל השתנתה; "הזיר נקבה הולדת בפעם ראשונה, ומתחלה התגרה למלחמה עם עכברים, הנח היא תהשב בלבה וכו' (הולדות הטבע ח"ר 850), צ"ל התגרתה, וכן בכתבי העתים: "עוד גחלת עמנו לא נבבה" (הצפירה 91 נומר 151), צ"ל נבבתה"; "פרה ורבה

(*) גם בזה לא יפה עשה הסופר שהשתמש בכנין נפעל, אשר לא נמצא בכל המקרא בשרש הזה, והיה לו להשתמש בכנין הקל, לאמר: עוד גחלת עמנו לא נבבתה ע"ד, דעכו כפשתה ככו" (יסעים ח"ג י"ז), ובדברי חז"ל כבתה אין זקוק לה (צצק כ"ח ע"ג). והשגנה הזאת יצאה מלפני הסופר, כפי הנראה, מסכת היותו מדבר יהודית-אישכנזית (ושארגאן), כי בשפת הזאת ענין כביה יחשב לקבלת הפעל לה: פערלאשעו ווערען, ובעבור זה השתמש בכנין נפעל המורה על קבלת הפעולה, אבל פעולת היא, כאמור.

המבטא על ידי שני פתחין המורה שני סגולין מסבת אות גרונית ג"כ איננה נוהגת באלף כלל, ער"מ משרש ידע נאמר לרעת טוב ורע (בראשית ג' כ"ב), נפשי יורעת מאד (תהלים קל"ט י"ד), מורעת זאת בכל הארץ (ישעי' י"ב ה'), אבל משיש יצא לא נאמר לוצאת יוצאת מוצאת כי אם לוצאת ולבוא (דברים ל"א ב'), רבקה יוצאת (בראשית כ"ר ט"ו) היא מוצאת (שם ל"ח כ"ה), וכן בכל הרומה לזה. אבל ראיתי להסופר ה' אברמייץ שטעה ברבר הזה וכתב: "הכי נפש הטאת" היא העקרה" (משפט שלום 183), וכן בהוספתו לספר תולדות ישראל של הר"פ בעער (נדפס בארעסא שנת תרמ"ד) כתב: "היא נקראת העתקת השבעים", ואין ספק עזה נגד חקי שפת עבר, הידועים לנו אל נכון על פי הנקוד והמסורה, המקובלים בירינו מדור דור.

אמנם חכמי אישכנז אשר הוציאו לאור את המשנה מנוקדת עם תרגום אישכנזי (ברלן תקצ"ב), היטיבו לראות את אשר לפניהם, גזרו ברקדוק לשוננו ונקדו, מגלה נקראת" במשפט.

גם בשירי אר"ם הכהן ראיתי את הטעות הזאת. הלא כה נשא משלו ויאמר: "אשרי הנפש תרעה בנוה דעת, תבו ארץ רפשי. חכמה אסקראתי (שירי ש"ק מחברת ראשונה עמוד 224). אמנם בענינים קלי הערך, המשוררים ירשו לעצמם לנטות לפעמים בפסיעה קטנה, על ימין או על שמאל, מדרכי הלשון, אם יחשבו את הדבר לנחויין לתפארת המליצה ויפי החרוזים, והוא הנקרא בפי בעלי המליצה, רשות המשוררים" *licentia poetica*, אבל לא ברבר כזה הנוגע למבטא האותיות ותכונותיהן. הנע עצמך קורא נבון! אם תשמע מפי משורר דברים כמו אלה: "לעשות הוא ספליצ, להם מן הארץ מוציא, מיני מזונות ברא, חולים הוא רפא", הלא תאמר לו מדוע אתה עובר את חקי הדקדוק, אשר על פיהם אין דין פתח גנובה נוהג באלף? ואם יענד לאמר: "משורר אני, והרשות בידי לעבור על חקי הדקדוק, הייטב בעיניך? כן הדבר הזה גם בהרחבת המבטא על ידי שני פתחין, שאינה נוהגת באלף, ואין רשות גם למשוררים להשתמש בה.

(*) מנוקד בכונה בידי הסופר, כי הספר בכלל איננו מנוקד, והנה הטלה הזאת נמצאת שתי פעמים במקרא (יחזקאל י"ח ד', כ') ואף על פי כן טעה הסופר בנקודה.

אשר בשגנה יצאו מפי הסופרים, והן צריכות חקון, והתובה על הסופרים, על המלמדים ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם ועל כל מן דעסקין באוריתא להזהר מטעיות באלה ומהדומות להן. ולחוק את דברי, ולסערם ולהמכם בערות נאמנה, הנני לומר קל וחמר מנערה שנתפתחה!

אל תלשוש עינך לי קורא משכיל: ואל תחרור לכליותי לבחנני אם לא התולים עמרי, ומה שמין דבר נשמע בקל וחמר זה שאמרתי מנערה שנתפתחה, ואל אחי בעיניך כמתלוצץ בדברי שוא וחפל, כי הנני מוכן ומזומן חקף ומיר לברר דברי באר הישב. כל בר כבי רב אשר הקשיבה אזנו לקול מלמדו להועיל ומורה דרכו בלוח הפעלים, ויש מח בקרקרו לרמות מילתא למילתא, ובין ויורה בלי ספק, כי האומר משרש שנה במת החיון נשתנה, ומשרש רבה-ההוצאה נתרבה והדומה לזה, צריך לומר גם כן משרש פתה נערה שנתפתחה: אבל הזיל (אשר ידעו הישב את דרכי להיק ונזוהרו במ כראוי) נמנעו מלומר כן, ואמרו נערה שנתפתחה בייתי תוין. והלא דברים קל וחמר, אם בשרש פחה אנתנו מוכרחים להוסיף את התו להברלת המין, אף על פי שבדבר היה אנתנו גורמים פגישת שתי תוין, המכבדת מאד על מכבא העברי, ודרכו להתרחק ממנה ככל אשר יוכל א, על אחת כמה וכמה בשאר שרשיב, שאין אנתנו בני הורין להפטר מן התו הזאת, והננו צריכים לומר במת החיון נשתנה, ההוצאה נתרבה, ובן ככל הדומה לזה.

(* בדרך כלל ידוע, שבפגישת שתי אותיות דומות זו לזו תשמש האחת, ואם יש מקום לרגש תי שלם על ידו; ובפגישת שתי תוין מצאנו שתשמש האחת, אף אם אין מקום לרגש (סוף ספיקה), גם כשהאחת שרשית והשנית שמושית, כמו: משרת את המלך (מלכיס ח' ח' ט"ו), תמורת משרתת, ולדעתי כמו כן: וזובת משרתת (מלכיס ח' ח' ט"ו), כמו משרתת, ר"ל נקבה בעלת מום (ספיקה ויס צטרו זכר), ויורה על ההשתת שתי התוין, ולפלא בעיני שהמקדקים והמכבאים שהגיעו דבריהם אלי, אשר יגיעו לישוב את ההתנגדות בין זכר ל משרתת ברהק גדול, לא שמו עיניהם, ולא התעוררו על ההבדל אשר בין מלכת משרתת שבמקרא הוה, לחברתה אשר במקרא, מעין נרפיש ומקור משרתת" (מסלי כ"ה כ"ו). ששם היא בקמץ החית במשפט, ופה היא בפתח החית, ע"ר "משרתת את המלך" המובא למעלה, הלא דבר הוא! אין זה כי אם כמו שאמרנו, שהנביא טקלל את הנזבל, אשר יש בעררו זכר, והוא זוכה מכל הבא בידו, ואף נקבה בעלת מום.

והתעבה ספרותנו" (שם 225), צ"ל פרתה ורבתה והתעבתה; מרוענת עלה אנליא מאהוונתיה" (שם 233) צ"ל נתעלתה; המשוורת המצוינת שנתתוה לשרה בערנארדט" (שם 274), צ"ל שנתתה*; גישתנה גם ספרותנו הוימית מכל כפריות העמים" (המליץ 91 נומר 109), צ"ל נשתנתה; קבלה האגודה צורת חדשה ונשתנה" (שם 156), צ"ל ונשתנתה; האשה התענה מתגרת יריה" (שם 164), צ"ל התענתה; גישתנה במת החיון" (שם 216), צ"ל נשתנתה; אהבה ליוצאי הלציה, אשר תרה אותם מספר ירחים (שם 92 נומר 59), צ"ל הרתה; גתעה הממשלה והפול ברשת מרמה" (שם 116), צ"ל נתעתה; ההכנסה נתמעטה וההוצאה נתרבה" (שם 94), צ"ל נתרבתה.

הנני רואה אותך קורא נכבד מחריש משהאח ומחכה: מתי אשים קנצי למלין, כי רבו בעיניך הדוגמאות אשר קבצתי והבאתי אליך רק מספרים אחרים, וכמו תשער בנפשך כי באלה רבות מאד בכל רחבי ספרותנו: על בן יפוג לבך להאמין כי כל אלה טעיות הנה, אשר מבלי דעת, או מבלי שימת רב, פלטו קלמוסי הסופרים, ולבך יסיתך בספק, אם באמת אין לנו רשות בשום אופן להשתמש בפעלים באלה בתמונה אחת לשני המונים, ר"ל אם באמת היא נגד חקי הלשון לבלי הוסיף בפעלים באלה את התו לסימן הנקבה, ובמרומה לוי, כי עוד מעט ובלא חמרה תורק מפיד השיחה הקלה: חבל הכלים, דקרוקי עניות, היא השיחה אשר כצלה יחסו כל חסרי דעת חקי לשוננו הקדושה ודקדוקה, אשר כדלף מורד ירדו על ראשיהם שאלות המדקדקים והקירותיהם, וכל מטפשי הלשון וכללי הדקדוק ככבלי ברזל על ידיהם ורגליהם, והשיחה הזאת על נקלה תפתח למוסרירם ותשלח רסן מפייהם, גם יוכל להיות כי משגרת הלשון וכה דהרגל, כמו זר יהשב בעיניך לאמר ער"מ במת החיון נשתנה, ההוצאה נתרבתה, והרומה לזה, — על בן לא ארבה עוד בדוגמאות, ואמר לך בקצר מלין, כי הנני מחזיק במעוזי בכל תקף, אחת דברתי ולא אכור ממנה, כי כל הדוגמאות שהבאתי והרומות להן הן טעיות גמורות.

(* במקרא (מסלי כ"ז ט"ו) נאמר "נשתוה" בלשון זכר, כי מוסב גם על דלף,

מראות לך את תנובות כפי. המכסה אני מאוהב כמוך את פרי עטי, ילד שעשועי אשר מפחתי ורביתי, וברברו הוציא מהבו מגלה מעשה אצבעותיו, וישם לעיני אוהבו, כתרדו מנוחה הדריכהו, ער כי לא יכול לנמות ימין ושמאל, ויאולץ לקרא מעשה ידי הסופר. ויהי מרם כלה הקורא את מעשהו, עוד דברי המגלה לא משו מפיו, והסופר מהר לגלות אזנו לאמר: הנה מאהבתי אותך אהבה עזה ונמרצה, מהרתי להראות לך את מאמרי כאשר יצא מירי יוצרו, מבלי פאר והדר הראויים לשים עליו; אבל איך יתהדר מאמרי זה, ואיך יופיע לפניך בזהר תפארתו, אחרי אשר אכהבו שנית במערכה נכונה ובאותיות מזהירות, אחקנהו ואפארהו בסימני השאלה והקריאה כמספר הר אוי; הלא אז כל קוראיו יורו בפה מלא כי הוא מלא חן ויופי, והפארת תהיה לו מכל אדם ביותר שאת על כל מאמרי הסופרים אשר כגילי:

הדברים האלה עלו על לבי בקראי בספרותנו החדשה ואתבונן בה, כי כמתשבות הסופר הנזכר אשר דמה לפאר את מאמרו בסימני השאלה והקריאה, כן יש כינינו סופרים אשר ידמו לפאר את דבריהם בנקודי התנועות, אשר יצינו במקומות מיוחדים (בהיות ספריהם בכלל בלתי מנוקדים) לעיני הקוראים פה ושם ככל העולה על רוחם, למען יזהירו בין שורות מאמריהם, ויפארום כפאר תורי זהב עם נקודות הכסף, ואף גם זאת, למען יאמין הקורא כי דברי הסופר בנויים ומשוכללים על מוסרות חכמת הרקדוק, וגם הציב לו ציונים, לנחות את הקורא בדרך אמת, למען לא יכשל הלילה במרוצתו, לקרא איזו מלה בנקוד בלתי מיוחד לה על פי עומק חכמת הרקדוק.

אמנם זאת רעה הולה, כי יש בין הנקדנים האלה סופרים אשר קצרה ידיעתם בדקדוק הלשון; הלא המה יעקשו את הישרה, וקלקלתם מרובה מתקנתם, וטוב היה להם להתרול לנקד, כי ישעו את הקורא בנקוד משובש, ברברים ובשוויים אשר בלי נקודם יוכל להיות שהיה קורא אותם כראוי, והסופר בעצמו, מחסרון ידיעתו, יתעהו בתהו לא דרך.

וזאת אשר ראיתי והתבוננתי, כי בהתנבר החשק בסופר להפאר, ונפשו תדרוך עוז להתהדר לפני הקורא כמליץ מפואר, מדבר גבוהות ונכבדות

ואתם הובכי שפת עבר! המתנדכים בעם ללמוד ולהגות בשפת אבותינו, לרבר ולכתוב על טהרת לשון הקדש, ולהזהר מכל שמץ טעות, העושים אזניהם כאפרכסת להקשיב ולשמוע כל דבר הנוגע לשפת אבותינו וספרותה, הנה הראיתכם לרעת והזהרתי אהכם מטעות הסופרים הנמנעים מהוסיף את השמוש בהיותה נחוצה, ועתה בואו ואיעצכם לעומת זאת להזהר מטעות הסופרים המוסיפים את האות הזאת באפס מקום לה על פי חקי הלשון. והטעות הזאת לא מעטה היא מאחותה הנזכרת, והיא כאשר יוסיפו את התו כפעלים מגזרות אחרות (ר"ל זולת נחי למר הא), ע"ד שהעיר אחר המבקרים (בהמליץ 92 נומר 165) על מתבר, בית הספר בדבר מה שכתב, קצתה נפשו תמורת קצה, וכן ער"מ, מבני פולין באחה אלינו האמונה בצדיקים (המליץ 91 נומר 109), צ"ל באה; מרצתה (איזם געלויפען) האמללה אל השלחן (הצפירה 91 נומר 287), צ"ל רצה, כי השרש ר"ן ולא רצה; מרים אהות אהרן שרחה (האט געיונגען) גם היא עם בנות ישראל (שם 92 נומר 75), צ"ל שרה והדומה לזה, וכן ראיתי סופר שכתב: בחולת בת יהודה במדינת פאזען... הרחה חלתה וילדה גם את גרעטיץ, והנה במקרא מפורש כתוב לאמר: כי חלה גם ילדה ציון את בניה (ישעי' ס"ז ה'), וכן: והנה היא, אשר כנתה לרעה נגשת אליו (המגיד 88, נומר 2). הנה הכטויה הזה לקוח מן המקרא: בנתה לרעי מרחוק (תהלים קל"ט ב'), שהפעל בנתה משרש בין ובגוף שלישי בלשון יחידה צ"ל אשר בנה לרעו. אמנם שגרת הלשון לא נתנה את הסופר לכתוב כן, לבלי התדמות לשרש בנה, מלשון בנין, אבל טעות הוא, כי אין לחוש לזה, וגם יש הבדל במקום הנגינה; כי בנה מרעיל היא מלשון בינה ומלרע - מלשון בנין כירוע.

יז.

שביעתי מפי איש נאמן מעשה שהיה: אחד מצעירי הסופרים אשר כל ישעם וכל הפצם בהתגלות לבם; לכתוב, מאמרים ליפוחם בעדיי המליצה ולהפיצם חוצה, וילבשו גאון בראותם את פרי מחשבותיהם ומכתב ידם כדפוס, פגש את רעהו אלופו ומודעו, ויפן אליו בפנים צוהלות ושפתים דולקות, לאמר: לא אוכל לכלא את רוחי ולעצור בנפשי

בניבים יפים ומתק שפתים, על פי חין ערך המליצה, הפארת הלשון ותמונותיה היפות, ישקוד לנקר את דבריו בנקוד בלתי תדיר, כבד ורב התנועות, אשר נשאר בזכרונו כמה שנמצא במקרא. הנה כי כן מבלי משים יתגלגל על דל שפתיו הנקוד הבא בהפסק מאמר (שהוא רב התנועות), וישתמש בו הסופר ככל העולה על רוחו, אף על פי שאין מקום בדבריו למעם מפסיק, מבלי שים לב כי אין זאת הפארת הרבורה, כי אם שבוש וקלקול טהרת הלשון. ערמ ברברי הסופר אברמיון: "ירכתי הבית אשר תורו מעריפיו (של הירח) הלבנים ככסף" (האבות והבנים 90). הנה הפעל הזה נמצא רק פעם אחת במקרא ובהפסק מאמר: "ולא עתה פניו יהרור" (ישעיה כ"ט י"ב), ובעבור זה הואו בקמץ, אבל מבלי טעם מפסיק אין מקום לקמץ תחת הואו, ולשוא שקד הסופר לנקרה; וכן נבלו כשרונותיו היקרותי (שם 122): הנה בהר הסופר בנקוד רב התנועות, אבל אין הפסק בדבריו (ר"ל שמלה נבלו איננה מפסקת), ואיננו רשאי להשתמש בנקוד הזה, אשר יתכן רק בטעם מפסיק, כאמור, והרי זה דומה לאומר נפלה עטרת ראשנו, בקחתו לרוגמא את המקרא: "חומת בבל נפלה" (ירמיה נ"א ט"ד), והדומה לזה, וכן הנחילני התצי* מחלקך לעולם הבא" (שם 114) הצרורה ערנה פפרי בתביון הזרע" (שם 69). צ"ל פפרי, וכן רוחך הנשאה היא תרומקה מעל כל גבהות האדם" (שם 71). לשוא שקד הסופר לנקד מלת חרומו מן למען התרמוח אל המקראות, אלהי ארומקה (תהלים קי"ח כ"ח), סלסלה והרומקה (משלי ד' ח'), כי במקראות האלה הפעל רומוס בא בהפסק מאמר, אבל בדברי הסופר הוא באמצע המאמר; וצריך לקראו תרומקה, כמו תרומקה לרשת ארץ (תהלים ל"ז ל"ד).

עוד שם (עמוד 21) אִיָּן (וְאִיָּט אִירָר) תקוות

* הנקוד הזה הוא נקוד ההפסקה, ובאמצע המאמר צ"ל תַּצִּי, כמו, את התצי לאהת ואת התצי לאהת" (מלכים ח' ג' כ"ה). וגם מה שנאמר ערמ, "אמתים ותצי ארכו ואמה ותצי רחבו" (סמוסכ"ו'), הוא מסכת טעם מפסיק כידוע. וכיחוד היה לו להסופר להוחר בזה, לבלתי בלבל את הקורא בנקוד משובש, כי השם תַּצִּי, בעצם וראשונה בלי הפסק מאמר, יש לו הוראה אהרח לגמרי, והוא גרדף עם הץ: שפ"ל (סמואל ח' כ' ל"ז):

ילידי הרמיון: אִיָּן תקוות חנפות? הנה פה גדלה טעות הסופר במה שהשתמש בנקוד ההפסקה באופן אשר לא יתכן כלל, כי גם בהפסק מאמר אין אנתנו רשאין לומר אִיָּם, אִיָּן: כי בהתרחב הרבור מפני ההפסק הנגינה המיד מלעיל (בתנועה הנוספת או המשהנה מפני ההפסק); וזה לא יתכן בכנויים כם כן, כי במלין כאלה הטעם המיד מלרע, כידוע לבעלי הדקדוק. הנה כי כן, אף על פי שמצאנו ערמ ברב (משלי כ"ה ט"ז), אונקה, ארומקה (תהלים קי"ח כ"ח), אברקה (שם קס"ה ב'), יאר ה' פניו אליך ויתנה (במדבר ו' כ"ה), עכ"ז לא נוכל לאמר תַּיָּם, אורקם, ארומקה, אברקה, ויתנהם והרומה לזה אפילו בהפסק מאמר כטעם האמור.

וכן ירו עליהם המורים בחצים לא הרעלו היטבי (תוה"ט ה"ר 48). במקרא נאמר, והברושים הרעלו" (נחום ב' ד') בקמץ העין מסבת טעם מפסיק, אבל באמצע המאמר צ"ל העין בחטף, וכן בקירותיה דבקו עלי עור" (שם 382). מפלי העור שעשו החולעים דבקו בעת ההיא" (שם 415).

יח.

אמנם יש סופרים רבים המשתמשים בנקוד במקומות אחדים בספריהם, וחפצם באמת להועיל לקוראיהם, ולהאיר להם את הדרך ילכו בו: אם להקל מעליהם את העיון והדרישה, ולמען ירעו כרנע את הקריאה הנכונה ע"פ דקדוק הלשון, או לבאר את דבריהם במקומות אשר בהבדל הקריאה תלוי הברל ההוראה. הנה הסופרים האלה כונתם רצויה, אבל יש בהם טועים שאין פעולתם רצויה. הנה ערמ השם עלים (בלאטטער) בהתחברו עם הבנויים: עלי ומינע בלאטטער, עליך (דיינע בלאטטער) עליכם (אייערע בלאטטער) וכו', הוא בתדמה למלת היחס: על (אויף), עלי (אויף מיר), עליך (אויף דיר), עליכם (אויף אייך) וכו'; ויש סופרים הטועים לדמות כי ההשתוות הזאת היא רק באותיות, אבל בנקוד יש להבדיל בין שתי ההוראות האלה. הנה כי כן ראיתי בספורי הסופר הר"י גרזובסקי (שכית החמדה לנערי בני ישראל, שנדפס בירו שלים אלף התכ"ב—ג לתרבן) כתוב לאמר: ועליהם הירוקים והדקים" (נומר 4 עמוד 3), ומבין עליהן יראו שני כפתורים קטנים" (שם עמוד 5), אשר שקד הסופר לנקד את העין בקמץ,

לתה לה מקום בהיבה המדוברת, אשר איננה מוכשרה לכבלה, על פי הבונה המיוחדת לה, כאשר הראינו לדעה מטעות אברמיון במלה אִיָּן. וברוך כלל, הלא הדע קורא נבין והשיבות אל לבבך, כי הוספת הנועה בהיבה ללא צורך טעות גדולה היא, ולא נוכל להעלים עין ממנה; כי התנועה בשפת עבר באותיות החברה (ועלכסלויטע) בלשונות אירופא, והן הן עיקרי המבטא ורחת התיבה באופני הרבור, והמוסף הנועה בהיבה ללא צורך הוא משנה צורתה ומעוה פניה, ולא עוד אלא שיוכל להיות, שעל ידי זה יתפך את מובנה הפך גמור, ויהיה כל מאמרו הסר טעם, כנלעג לשון אין בינה, והננו הושבים לנכון לברר את הענין הזה ביתר באור.

הנה ידוע, שבהיבות אשר יש בהן אות שואית לפני התנועה האחרונה, דרך לשון הקדש להרחיב הרבור על ידי הוספת תנועה במקום השוא, אם הבוא התיבה בטעם מפסיק; וגם הסוג הנגינה אחר, ותקח עמדה בהתנועה הנוספת. כמו: למה יאמרו מצרים (שמות ל"ב י"ב), על כן יאמרו המושלים (במדבר כ"א כ"ה) ובטעם מפסיק; ועוז נוראותך יאמרו (תהלים קמ"ה ו'), כבוד מלכותך יאמרו (שם י"א); האנשים אשר הלכו אתי (בראשית י"ד כ"ה), ובני ישראל הלכו ביבשה (שמות י"ד כ"ט), ובטעם מפסיק; בהקות לא הלכו (חזקאל ב' י"ג); ויגשו לשבור הדלת (בראשית י"ט ט'), ובטעם מפסיק; גשו נא אלי ויגשו (שם כ"ה ד'); אם לא כדברך כן נעשה (שופטים י"א י'), ובטעם מפסיק; אנכי אעשה כדברך (בראשית ט"ז ל'), והדומים לאלה הרבה, אמנם כמה דברים אמורים בשוא נע, אבל שוא נח לעולם לא יתפך לתנועה מפני ההפסק, והסופרים צריכים להזהר בזה מאד, ולרקוק היטב בתבונה השוא ומשפטו; אם יתח או ינוע, כי אם ירשה הסופר לעצמו, או אם ישעה, להפוך שוא נח לתנועה מפני ההפסק, הנה לא לברר אשר יהמא בזה נגר חקי הלשון, כי אם גם יקרה מקרהו, שעל ידי זה התפך בנות דבורו הפך גמור, עד שהקורא המבין ישתאה למראה עיניו, והשומע את הדברים יאמר אל המדבר מה אתה שח? השמיעה נא לאוניך מה ישאתה מוציא מפיו! עד"מ אם תמורה יגלו יקנו נאמר בהפסק יגלו יקנו הלא נהפוך בזה את תמונת בנין הקל (תמורה על עשיה הפעולה)

בלי כפף למען ידע הקורא כי תוצאות המלין האלה מן השם עלים (בלאטטער), ולא ממלת הוחם על (אויף), אבל אין כפף שטעות היא בידו, כי אין כאן שים הברל בנקוד, והמלות עליכם עליכם עליהם, כמו בהוראה מלה הוחם, כנגם בהוראה בלאטטער, צריכות להיות מנוקדות בהפך פתח התי העין; עליכם וכו', כי אף על פי שלא מצאנו המלות האלה במקרא, הנה מצאנו ראיון שהשם עלים בסמיכות הוא עלי: והבוא עלי וית עלי עץ שמן ועלי הדם ועלי המרים ועלי עץ עבוה (נחמ"י ח' ט"ו), וכל הוודע פרק; בהלכות נמיה השמות הוא ידע בלי ספק, שכנויי השמות כם כן הם הן נגזרים המיד מן הנסמך, והוא כלל גדול בדקרוק השמות שאין יוצאים ממנו.

אבל עוד יוהר יש לתמוה על הסופרים אשר כפי הנראה ידמו כי בכלל הרבוי מן עלה (בלאטט) הוא עלים ולא עלים, ובהחברו עם הבנויים ינקרו את העין בפתח, כמו: וכו' עליו (זיינע בלאטטער) לבקרים יוצאים (המלין 90 נומר 264) געליקם (אין איהרען בלאטטערן) כהוב לאמר (שם 162). פה היתה בונה הנקדן להראות את הקורא לדעה שמקור המלה מן עלים (בלאטטער), והבית שמושית, ולא שרשית מן השם בעלים (העררען), ולא ידע כי אין הברל כלל בנקוד בין שני האופנים האלה, ובשניהם צריך לנקד געליקם.

ובהוה"ט לאברמיון רבתה הטעות בדבר הזה, כי כפי הנראה דמה הסופר הנזכר שחרבוי מן עלה (בלאטט), יהיה עלים בח"ש תחה העין, כי כן שקד בספרו לנקד את הבטוי אשר יצר לו להוראה בלאטטערמאנען; בעלה העלים (ח"ר 382), ויהכין שחמונת הנכמד (שהוא בחפף העין כמובא למעלה) הטעהתי, והנה הרבוי מן השם ליה כהא הידיעה צ"ל העלים כי ישחנה הפחת של הא הידיעה לסגול מפני הקמין באות גרונית שאחריו ע"ד ונבל געלה כלנו (ישעיה ס"ד ה') כידוע לבעלי הדקרוק.

י"ט.

היוצא לנו מכל הדברים שרברנו למעלה (אות י"ז), שצריכים הסופרים להזהר בדבר המונח ההפסקה: א) שלא להשתמש באמצע המאמר בנקוד הבארק בטעם מפסיק, ב) שלא להשתמש גם בהפסק טאמה על פי שגרה הלשון או דמיון מהעה, בתנועה אשר דרכה להיות נוספה בטעם מפסיק, אבל לא יתכן

כתבו את דבריו על ספר, את המקראות: והם לדמם יארוכו (משלי א' י"ח), כלם לדמם יארוכו (מיכה ז' ב'), אשר הריש בהם בחולם מסכת טעם מפסיק, ורק על פי מקרה לא תמצא התמינה יארוכו (הראויה להיות באמצע המאמר) בכל המקרא. אבל הסופר היה צריך לרעת ולהשיב אל לבו, כי המקרא משתמש כמשפט בתמונה הראויה לבוא בהפסק מאמר, ועליו החובה לרקק ברבריו, ולהבין מדעתו, על פי דקרוק הלשון, את התמונה הראויה לבוא באמצע המאמר, ולהשתמש בה.

וכן פשוטו את עוריו (שם 176). אולי התעורר בזכרון הסופר ורחף לנגד עיניו המקרא, פשוטה ועורה (ישעיה ל"ב י"א), שהמלה פשוטה היא תמורת פשוטה: ענטקליידעט אייך, אבל התמונה פשוטה באמצע המאמר לא תתכן כלל, כי ציל פשוטה, כאשר לא נוכל לאמר באמצע המאמר כתובו, למודו, זכורו, כי אם פתבו, לקרו, זקרו והרומה לזה.

וכן בכה"ע. הנה ער"מ התמונת העתיד לרבים נסתרים משרש דרש לא נמצאה בכל המקרא כי אם בטעם מפסיק, ובעבור זה הריש מנוקדת בחולם, כראוי בתמונת ההפסקה; הלא המה שני המקראות: אלו גוים ירשו (ישעיה י"א י"א), אותך לא ירשו (ירמיה ל' י"ז), ומה יצאה טעות הסופרים להשמש בתמונת ידרשו גם באמצע המאמר, כמו: האנשים אשר מהם ידרשו לעמוד בפרץ (המליץ 91 65), ידרשו ממנו אלף כסף (שם 197). ואין כפק שזה נגד הקי הלשון, כי באמצע המאמר לא תתכן כי אם התמונה ידרשו בשני שוואין תחת הרלת והריש, וכן השרש עמל העתיד לרבים נסתרים (יעמלו) לא נמצא כלל במקרא, ועל כן נשארה בזכרון הסופרים תמונת הויה, שמשפטה בחולם המם: ככל עמלו שיעמלו (קהלת א' ג'), אשר יעמול הארץ (שם ה' י"ז), ובטעות, או מבלי שים לב, ישתמשו גם ברבים (שמשפט המם להיות מנוקדת בשווא) בחולם המם: במשנה עמלם אשר יעמלו שמה (שם 74), יעמלו בהתרותם (שם 143), יעמלו להנעים חיהם (שם 188), ונמצאו הסופרים משתמשים באמצע המאמר בתמונת ההפסקה, וכן קציר וחום לא ישבותו כל ימי הארץ (שם 80), יעבודו בשרי אחרים (שם 169), יקפוצו אח ידיהם

לתמונת בנין נפעל (המורה על קבלת הפעולה מאחרים), ותחת זיא ווערדען ענטבלאָסען, זיא ווערדען קויפן ען נהיה מוכרחים לתרגם: זיא ווערדען ענטבלאָסט ווערדען, זיא ווערדען געקויפֿט ווערדען והרומה לזה.

כל מה שאמרנו בזה נכון וברור, ואין להטיל בו ספק, ועליו ימצאו טועים ברבר. הנה כי כן המשורר הנכבד הרא"ב גאטטלאבער נשא משלו ויאמר: אל תהמו וב'שופר אל נא התקעו... למדו היטב ברברי שקר אל השעו (כנסת ישראל ספר שלישי 376). הנה הפעל תשעו בזה הוא משרש שעה, כי הוא בלי ספק מענין, ואל ישעו ברברי שקר (שמות ה' ט'), והראוי השעו, בשווא תחת השין, והוא שווא נח, ואין רשות להמטורד להפכו לתנועה מפני ההפסק; כי בזה הוא מהפך את התמונת בנין הקל (אשר הוא צריך להשתמש בה) לתמונת בנין נפעל, כמו שבארנו.

דומה לזה ראיתי ברברי אהר הסופרים: אכזרים הם מבלי רחם שר לא ישבעו, מאותם אין קץ בעקלקלה נקעו (האסיף הרביעי 62). הנה מה שמצאנו במקרא: ושני כפידים נקעו ואיוב ד' ו'), הוא בלי ספק ברעת המפרשים מהסרי פא (משרש לתע או נתע), שבאמצע המאמר צריך להיות נקעו ברגש התו ובשווא נע, אשר יהפך בטעם מפסיק לתנועה; אבל ברברי הסופר הנזכר הפעל נתעו הוא משרש תעה, שהשווא נח ולא יהפך לתנועה לעולם, כמו, ואוילים לא יקעו (ישעיה ל"ה ה').

כ.

והטעות הזאת שהזכרנו, אשר ישעו הסופרים להשתמש בתמונת ההפסקה באמצע המאמר, תמצא לא רק בספרים מנוקדים, או במקומות אשר ישקרו הסופרים לנקד את דבריהם, כי גם במלין בלתי מנוקדות הגלה והראה טעותם, בהוסיפם את האות הנחה המורה על התנועה אשר אין לה מקום מבלי טעם מפסיק, ועל הרוב הוא מסכת היותם נמשכים בכה הזכרון אחרי הבטויים הנמצאים במקרא, מבלי לרקק ולהשיב אל לבם את ההבדל אשר בין דבריהם לרברי המקרא, ער"מ ברברי הסופר הר"פ סמאלענסקין: הננעים והפגעים אשר יארובו על כל דרכים (התועה ברה"ה ח"ד 20). הנה כח הזכרון העביר לנגד עיני הסופר, בעת

אשר תהה ההא ויבוא השף תחתיו: 'הקסירה מגבירה' (דה"ב ט"ז י"ז). 'וריקם השיבני ה" (רות א' כ"א). ועפ"ז במה שכתב הר"י גרובסקי: 'קול הגדיה העירם מעמקי מחשבותיהם' (שכ"ח החמדה 13,3). הננו מוצאים ג"כ את הטעות הנ"ל: כי בבנותו את התבה העירם מן הפעל העיר, שמשפט ההא להיות מנוקדת בצרי, נעלם מעיניו, שבהתחבר הפעל הזה עם הכנויים, והנגינה תרד אל התנועה האחרונה, משפט תנועה ההא להשמט. רק בשרש הזה, מסבת היות האות הראשונה של השרש גרונית (עיין), לא יבוא תחת ההא השף, כי אם פתח, ע"ד העירוחי מצפון" (ישעיה מ"א כ"ח). ועפ"ז צ"ל בדברי הסופר הנ"ל: קול הגדיה העירם וכו'.

דומה לזה: 'מי יתן ויכלתי לקחתו עמי' (ספור ר"ה לאילנות לחר"ו יעבץ פרק ד'). מסבת העתק הנגינה למטה (לרגלי ואו המהפכה, כידוע לבעלי הדקדוק, צ"ל ויכלתי, כמו: 'ויכלח עמוד' (שמות י"ח כ"ג), 'פן יאמר אויבי יכלתי' (תהלים י"ג ח'). ובתורה"ש לה' אברמיוץ (ח"ר 48) כתוב: 'או הקפל יתלולוהו כילר ויחבשהו בתוקה'. הנה שקד הסופר לנקד מלח התת"ל, למען התרמות אל המקרא, וקתחל לא חתלת' (יהוקאל ט"ז ו'), אבל מדוע לא שם אל לבו כי המקרא מדבר מקבלת הפעולה (וואורדעסט ניכט געוויקקעלט), והוא מדבר מעשית הפעולה? במקרא גם המקור גם דרך ההחלטה שניהם מבנין הפעול, ובדבריו המקור מבנין הפעול, ודרך ההחלטה מבנין הפועל. היתכן לאמר ער"ם מכל עין הגן האכלתאכל, הפקד יפקוד אחכם והדומה לזה?

כב.

הנה באמת יש מקומות בדבריו סופרינו אשר שקרו לנקדם (בהיות ספרוהם בכלל בלתי מנוקדים) וטעו בנקודם, אשר לא נוכל לעבור עליהם מבלי לתמוה ולשאול מה היה לו להסופר ומה המריצו לנקד את דבריו ללא צורך כלל? הלא אין שום מקום לטעות או להסתפק בקריאת דבריו, אם יהיו בלתי מנוקדים. הלחנם תתגלה ותראה טעותו בדבר פשוט הידוע לכל הרודך על מפתן היכל הכסת הדקדוק? עדימ בספר תולדות המבע להסופר ה' אברמיוץ: 'צפור ציוויג וצפור שמינלימיץ התניקה ג"כ שנים הרבה באכלן רק שוטשמיץ' (ח"ר 17). הנה שקד הסופר לנקד מלח 'תחיינה' בתמונת

מצדקה' (שם 193), בכל אלה ורבים הרומים להם לא יפה עשו הסופרים שהשתמשו בתמונת ההפסקה באמצע המאמר.

כא.

אזננם זאח רעה חולה היא, שבספרים בלתי מנוקדים בכלל, במקומות אשר ישקרו הסופרים לנקדם, תמצאנה טעויות בנקוד. כי הטעויות האלה, בהיותן במקומות אשר כפי הנראה דקדק בהם הסופר, וישם עינו עליהם בעיון נמרץ, תרבינה להתעות את הקורא, הבוסך את עצמו על המחבר ומאמין בו באמונה שלמה בכלל, כי ידיו רב לו ביריעת השפה, וכל דרכיה משפטיות וחקיה ידועים וגלויים לפניו, ונכון לבו בטוח כי אין שמץ דפי בניב שפתיו, וכלו מזוקק שבעתים, אף כי במקומות אשר הואיל להשגיח עליהם בעין פקוחה ולנקדם, גם רחוק הוא לשער ולא יעלה על הדעת, שתהינה טעויות הרפוס במקומות המצוינים האלה; ובעבור זה הטעויות הנזכרות תעמקנה להכות שרשיהן ברעת הקורא ובזכרונו, ותתעינה אותו בתרו לא דרך, ובפרט אם תכפל טעות אחת במקומות שונים. על כן ראוי למבקר לגלות את און הקוראים על אודות הטעויות האלה, לבאר את תכונתן ומוצאן, ולהציע את התקון הנחוץ להן.

ידוע שבעבר מבנין הקל וער"ם פקרתיו, עברתי, קרגחי, עשיתי והדומה לזה, כאשר יתחבר הפעל עם כנוי, ותוסף תנועה בסוף התיבה, ותעתק הנגינה הלאה - יפול הקמץ אשר תחת האות הראשונה מן השרש, ויבוא שוא או חטף נאם האות גרונית) במקומו, כמו: 'בעת פקרתים יכשלו' (ירמיה י"ט ז'), 'את עבודתי אשר עבדתיך' (בראשית ל' כ"ז), 'כי עתה קרגתיך' (במדבר כ"ב כ"א), 'יצרתיו אף עשיתיו' (ישעיה מ"ג ז'), וכן בכל הדומה לזה. ודבר זה כלל נאמן הוא בדקדוק לשוננו, ומיוסד בטבע מבטא שפת עבר, וכל מי שאינו נזהר בכלל הזה אינו אלא טועה. והנה הטעות הזאת נמצאת בדברי הסופר ה' אברמיוץ במקומות אשר שקד עליהם לנקדם, כמו: 'אשר קריתיק טפחתיך ורבייתך' (האבות והבנים 113), 'קריתיק, ספרתי ירחים וילדתיך' (שם 151), צ"ל קריתיק קריתיק כמבואר. וכן בבנין הפעיל בשרשים שהאות השניה שלהם נסתרת: הקיר, השיב והרומים להם. הנה בהתחבר הפעלים האלה עם הכנויים, ישמט הצרי

שכן זקן נאמר "שכן שמרון" (הושע י' ה') "זקן ביתו" (בראשית כ"ז ב') והדומה לזה, הנה כי כן החליף הסופר הנזכר את המונח הנסמך בתמונת הנפרד, כי היה צריך לנקד שריר העול, שריר השחוק, שקד הבטן הרירי.

ויש לנו עוד לדבר בענין הדומה לזה בנוגע להשתנות השמות מלשון יחיד ללשון רבים.

כג.

אמנם דבר הנקוד ענין גדול הוא בהתפתחות לשוננו הקדושה; ומי יתן והיה לאל ידנו לכתוב ולהרפס את כל מכתביו וספריו מנוקדים כלם. הלא אז היו סופריו מוכרחים ללמוד היטב דקדוק הלשון, למען הזר בדבריהם מכל טעות, גדולה או קטנה, ובלב בטוח יכולנו לקנות, שעל ידי התפתחות והתרחבות ספרותנו, ובהכרח בלשוננו ספרים בכל סעיפי עץ הדעת, ילמדו בני עמנו, ברבות הימים, לדבר נכונה בשפת עבר ולהשיבה לתחיה, להיות כאחת הלשונות המדוברות. אבל אירצוך הנקוד מביא גם את הסופרים גם את הקוראים לירי התרשלות בלמוד דרכי השפה, כללי דקדוקה חקיה ומשפטיה. ואין ספק כי במקומות רבים מאד בספרותנו החדשה, גם הסופרים לא ידעו, ולא ישימו את לבם לדעת את הקריאה הנכונה בדבריהם הם, והיה כאשר יטלאם לבם, מאיזו סבה שתהיה, לנקד את דבריהם באחד המקומות, צפויים הם אל מכשול לב, פן תגלה ותראה טעותם, כי חטאו נגד חקי הלשון.

ולמען דעת עד כמה רחוקה ערנה שפתנו מן המצב הראוי לה להיות כאחת הלשונות המדוברות, המתהלכות בין החיים, נשימה אל לבנו ונחבונן כי גם להמושגים העיקרים, ראשית דעת כל מדבר באשר הוא אדם על הארץ, עוד לא נקבעו בלשוננו בטוים מיוחדים, טכועים בתמונתם וצביונם, מקוימים ומקובלים בפי הסופרים, כמו בכל לשונות הגוים אשר יד ושם להם בישובו של עולם, החיים בהברה מדינה והגיעו לאיזו מדרגה ככולם הקולטור האנושית.

הלא גם כנוי לשוננו בעצמה איננו קבוע ושגור בפי סופריו לבלי לטעות בו. הנה כי כן ראיתי ברברי הסופר ה' אברמיון כתוב לאמר: "אוהב אנכי את שפת עבר ה' (פתח דבר לתוה'ט XVII), הלא כל היורע דרכי שפתנו בתבור התאר

בנין פעל לכל פרטיה, ולא יחסר גם הדגש בעין הפעל לסימן הבנין הכבד, הכל על פי הנמצא בספר שמות נ"י י"ז י"ח) ותחין את הילדים". אבל מדוע לא הבריל בין הוראת לעב ען, הדרושה לחפצו להוראת לעב ען לאססען, אם לעב ען ערה אלסען, אשר ידובר בה במקרא הנזכר ואיננה ענין כלל לרבריו? הלא במקרא הנזכר מלת ותחיינה היא בהוראת פעל יוצא: אונר ערהיעלטען אם לעכען, והוא צריך להשתמש בפעל עומד הצריך להיות בתמונת בנין הקל, דומה למה שנאמר במקרא במקום אחר (יחזקאל י"ג י"ט) "נפשות אשר לא תתנינה": זעעלען דיא ניכט לעבען זאללען.

וכן, הקבה לברד תודיע ביד ההרגשה הנקראת קעבון" (שם 18), הנה זכר הסיפר את הנאמר בספר בראשית: "שבר קעבון בתיכם" (מ"ב י"ט) "ואת קעבון בתיכם" (שם ל"ג), ועל פיהם נקד את השם הזה בהשתמשו בו, אבל לא זכר את הנאמר בספר תהלים: "ובימי קעבון ישבעו" (ל"ז י"ט), אשר ממנו נראה ברור כי שם קעבון בלשוננו לא היה ולא נברא, והמלה הזאת היא רק תמונת הנסמך מן הנפרד קעבון, ואין ספק שאין אנהנו רשאים לכלבל את תמונות הנפרד והנסמך ולהשתמש בהן ככל העולה על רוחנו. הגע עצמך קורא נבון, אם יאמר אדם אני רברתי דבר, תמורת דבר, בניתי לי בית, תמורה בית נסמך כמקום נפרד) היטב בעיניך! הנה כי כן האומר "ההרגשה הנקראת קעבון" (המורה קעבון) אינו אלא טועה.

ונקל להבין כי כאשר גדלה טעות הסופר בהשתמשו בתמונת הנסמך המורה הנפרד, כן תגדל טעותו להפך, ר"ל אם ישתמש בתמונת הנפרד במקום הנסמך, עד"מ ניכ ברברי הסופר הנזכר במקומות אשר שקד עליהם לנקדם: "שריר העול: יאכבוסקעל" (תולדות הטבע ה"ד 18), "שריר השחוק: לאכמוסקעל" (שם), "שקר הבטן הרירי: בויכשפייבעל דריזע" (שם 20). הנה השמות הבאים על משקל שריר ישחנו בסמיכות, כי יפול הקמץ ויבוא שוא תחתיו, עד"מ מן נזיר, נדיב נאמר, נזיר אחיו" (בראשית מ"ט כ"ו), "נדיב לבי" (שמות ל"ה כ"ב) והדומה לזה, ובהשמות הבאים על משקל שקד, מלכה השתנוה הקמץ לשוא, ישחנה גם הצרי שבאוח השניה לפתח, כמו מן

והסופרים בספריהם וכמאמריהם, מלבד ההמונה ספרה, משהמשים גם ביחסי חמונות: ספרות וספרות בערבוביא; והננו יכולים למצא בדברי סופר אחד שתי החמונות האלה הליפות, ולדעתו הנכון להשתמש בשם ספרות, להיותו נגזר מן השם ספר על משקל ילרות מלכות מן ילד מלך, והדומה לזה; כי השם ספרה נמצא במקרא (חללים נ"ז ט'), כבלי היות לו ההוראה היות אשר אנחנו מבקשים לתת לו, וכפי הנראה הוראתו בהוראה השם ספר, באין הבדל כלל, על דרך עזר עזרה, סתר סתרה, והדומה לזה. והחמונה ספרות היא ממשקל זר ובלתי תריר, שאין לנו רשות לחדשו מרעהנו, וגם כפי הנראה, הוספת התו אחרי קמץ בסוף השם היא רק שנוי מבטאי, מתמונתו הרגילה בהא אחרי הקמץ, ואין ביכולת השנוי הזה להבדיל בהוראה השם, כמו: זמרה וזמרת, עזרה ועזרת, שאין הבדל בהוראותיהם.

כה.

ראשית כל רעת ותחלת כל הכרה, בפקח האדם אח עיני שכלו להביט סביביו ולהשגיח על כל היקום אשר על פני הבל—לדעת ולהכיר את הנבראים למיניהם, לערוך דמוחם למשפחותיהם, ולהבדילם למפלגותיהם. כי אם יש דעה יש הבדלה, ואם אין הבדלה אין דעה. ואחרי אשר ילמוד להבדיל למיניהם ולמחלקותיהם (אבטהילונגען) את כל היצורים אשר יצאו מהיק הטבע ולא חלו כס ידים, יתעורר לרכיב ולהבדיל מדם את הרברים העשויים מעשה ידי אדם, הרברים אשר פשמו את צורחם הטבעית ולבשו צורה חדשה, מעונה מאשר היתה להם בהבראם—על ידי כל מלאכה ומעשה הרשים.

ועתה הנה שפחנו אתנו להביע בה רוחנו, הבה נדרשה לדעת היש לנו בטויים נכונים וברורים מקוימים ומקיבלים בחבניהם ותמינתם כפי סופרינו, להוראת המושגים הראשיים האלה?

הנה להוראת אבטהילונג (Отдѣлы) הר"י שטיינבערג, בספר המלים שלה הציג לפנינו אח שתי החמונות פחלקה, פחלקת, והצדק אהו, כי מלבד החמונה האחרונה, נוכל להשתמש גם בראשונה (פחלקה) הנמצאת בארמית (עזרא ו' י"ח), וגם בעברית בלשון רבים; לכל רבר המחלקות (רה"א כ"ז א') והדומה לזה, אבל מה שנמצא השם הזה

והמתואר וכיהם הסומך והנסמך, יורה בלי ספק שאת הפתגם הזה צריכים אנחנו לתרגם: איך ליעבע דיא שפראכע איינער עבראָערין (языкъ еврейки), אבל לא נוכל כלל לתרגמו על פי כונת הסופר: דיא עבראָישע שפראכע; הנה רגילים אנחנו לכנות את להיק ביהם כומך ונסמך: שפה עבר, או כתבור התאר והמתואר; השפה העברית או השפה העברית, וכפי הנראה שני הבטויים האלה נודונו במות הסופר והולידו את הכטוי שפת עברית, אשר לא יתכן כלל. הגע עצמך קורא נבון, הנוכל לאמר ער"מ שפת כנעניה (המורת שפת כנען: ישעיה י"ט י"ח), שפת ארמית, שפת צרפתית, שפת אשכנזית והדומה לזה?

גם מה שנמצא בדברי סופרים אחרים, שפת עברית איננו נכון לדעתו. כי אף אם נרשה לנו להשתמש בהתאר עברית בתור שם דבר, במובן לשון עברית, על סמך הכתוב: מדבר נא אל עבדיך ארמית ואל תדבר אלינו יהודית (ישעיה ל"ג י"א), שנפרשהו כמו לשון ארמית לשון יהודית, והדומה לזה, ועל פי זה נאמר ג"כ ער"מ ספרי עברית, מכתבי עברית (כמו שכנה הר"מ לעשערים בשם זה את אחד מספריו), כלומר ספרים או מכתבים בלשון עברית: ביכער אדער ברויפֿע אין עבראָישער (שפראכע), עכ"ז לא נוכל לאמר שפת עברית, כי אין טעם כלל לאמר השפה של (הלשון) העברית: דיא שפראכע דער עבראָישען (שפראכע). ע"כ נכון לאמר שפת עבר או השפה העברית. הנה כי כן לא נאמר ער"מ שפת אשכנזית, שפת צרפתית, כי אם שפת אשכנז, שפת צרפת, או השפה האשכנזית, השפה הצרפתית.

כד.

להוראת ליטעראטור, כבר קימו וקבלו הסופרים החרשים להשתמש בשם מפשט הבנוי מן השם ספר, אבל עור לא נגזרה תמונה מיוחדת להשם הזה, והסופרים משתמשים בתמונות שונות, איש ככל הישר בעיניו. הר"י שטיינבערג בספר המלים שלו בחר בחמונה ספרה; וכן יעשה גם המו"ל את המכחב העתי, המגיר, ולעומתם הר"מ שולבנים בספר המלים שלו בחר בחמונה ספרות.

ברברי הסופר ה' אברמז'יץ (במקומות ששקד עליהם לנקדם) בסמיכות בחבנית מְחַלֶּקֶת, כמו: מְחַלֶּקֶת בעלי חיים (הולדות הטבע ה'ר XXIII) מְחַלֶּקֶת בני האדם (שכ 42—44) הוא טעות בלי ספק; כי השם מְחַלֶּקֶת לא ישתנה בסמיכות, כמפורש במקרא: 'ועל מהלֶקֶת החרש השני' (דה"א כ"ז ד'), והנסמך מְחַלֶּקֶת יוכל להיות רק מן הנפרד מְחַלֶּקֶת שלא היה ולא נברא, וגם במשקלי השמות לא נמצא כלל משקל כזה.

וכבר הבטוי להוראת התאר קינסמליך, טעכניש (некуственный, технический) בהפך התולדתי והטבעי, הנה ראיתי את כל הסופרים אשר הגיעו דבריהם אלי משתמשים בשם היחס מלאכותי, וגם יש ספר הנקרא: ערך מלין המלאכותיות (מאת י"א מרעצעק, נדפס בווארשא שנת תרמ"ז), ורק בספר המלים להר"ם שולבוים ראיתי שהוא מעתיק את התאר הנזכר במלת סְלֶאכֶת, ה"ה שם היחס מן מְלֶאכֶת (השם מלאכה בסמיכות), ע"ד מורשתי מן מורשת (מיכה א' א'). וגם את השם קונסטרוקט הוא מעתיק: מְלֶאכֶת סְלֶאכֶתית. ואין ספק לדעתי שהצדק אהו. ואני משתאה ונכסף למצא פשר דבר: מה ראו הסופרים על ככה ומה הגיע אליהם לגזור מן השם מלאכה שם היחס בתבנית מלאכותיות, ומדוע לא שמו אל לבם, שיש בלשוננו גם שם מלאכות (תני א' י"ג) בהוראת באַמְשֶאָפֶט, וענרונג, מיססיאן, ויש צורך לבעל הלשון לגזור גם מן השם הזה תאר על ידי הוספת יוד היחס. וככה יורע איפוא התאר מלאכותי אם הוא נגזר מן השם מלאכה או מן השם מלאכותיות, ואם יאכו להבדיל בקריאה בין מְלֶאכֶת לְמֶלֶאכֶת, עדיין השאלה במקומה עומדת, כואין לקחו את השם מְלֶאכֶת (בהוראת מלאכה) אשר לא היה ולא נברא, לגזור ממנו את התאר מְלֶאכֶתיות כי מן השם מלאכה לא נאמר מלאכותי, כאשר לא נאמר מן תורת תורות, מן תולדה תולדותי, כי אם הוֹרְתִי הוֹלְדִתִי, ע"ד טעכתי מן מעכה, רמתי מן רמה והרומה לזה.

בו.

גם להורות על הרברים הקרובים מאד בפינו ובלבבנו (בהיות בהם שמוש דתי, צורך המוני והרומה לזה) אשר מציאותם נלויה ומפורסמת

בין בני עמנו מימי עולם ושנים קדמוניות, אשר עלו על שפת עם ושגורים בפי כל—ימצאו שמות אשר אין קריאתם נכונה בפינו, ואין אנתנו מרקדקים בהם כראוי. עדי"ם את הכנר אשר אנתנו עושים לנו לקיים בו מצות ציצת, אנתנו קוראים טלית, ושגור בפי כלנו לאמר טלית קטן וטלית גדול, וכן הוא גם בשי"ע, כמו: הלובש טלית קטן ומכיר עליו, וכשהולך לבית הכנסת מחעטף בטלית גדול (נאורה חיים הלכות ציצת סימן ח' סעיף י"ג) והרומה לזה הרבה. אבל הלשון הזה אינו מרוקק, כי השם טלית בלי ספק מוצאו משרש טלה, והתו נוספת, וכל שם שהוא או תו נוכפת בסופו הוא מין נקבה, והננו צריכים לאמר טלית קטנה וטלית גדולה, וכן ברברי הכמי המשנה השם טלית יבוא תמיד בלשון נקבה כמו: שנים אותון בטלית זה אומר אני מצאתי ה' וכו' זה אומר בולה שלי וכו' שאין לובה פחות מחצי ה' וכו'. וכן ברברי הרמב"ם ז"ל: טלית שהיא כלה אדומה או ירוקה (הלכות ציצת פ"ב ח'), לקנות לו טלית ולהתעטף בה' פרי שיעשה כה ציצת (שם פ"ג י"א) והרומה לזה. ואת הכנר הקטן הננו רגילים לקרא ג'ב ארבע בְּנָפֹת, וגם זה טעות כי צ"ל בְּנָפֹת, כי הרבוי מן כנף הוא בלי ספק בְּנָפֹת (על דרך בְּנָפִים), ומה שנמצא במקרא בְּנָפֹת כסוהך (דברים כ"ב י"ב), וכן נמצא כמה פעמים בְּנָפֹת הארץ, היא מפני הסמיכות. כי רק בדרך מקרה השם הזה איננו נמצא במקרא בלשון רבים בנפרד, רק בנסמך, ועל כן נשתרשה המינת בְּנָפֹת בזכרוננו, והננו משתמשים בה בטעות גם בנפרד. והרי זה דומה לכנוי צום הרביעי, שמפני היות שם החרש תמוז שגור בפינו בתו דגושה, הננו אומרים גם כן שבעה עשר בתמוז בתו מדוגשת, בטעות, כי היא צריכה להיות רפויה, כמשפט האות הכאה אחרי שוא נע.

גם בשמוש השם ציצת אין אנתנו מרקדקים כראוי, כי השם הזה הוא לשון יחיד (יעוין בכאור על החורה במדבר ט"ז ל"ח) והרבוי ממנו ציציות, כמשפט השמות עם תוספת ית בסופם, וכן הוא עדי"ם ברברי הרמב"ם ז"ל: בשעה שפסקן נעשו שתי ציציות (הלכות ציצת י"א ג'ר), וכן בתלמוד: ארבע ציציות מעכבות זו את זו

(מנחות כ"ח ע"א). אין אדם רשאי למכור מלוח מצויצת לעכו"ם עד שיהיה ציצויהיה (שם מ"ג ע"א). באו ארבע ציציותיו ומפחו לו על פניו (שם מ"ד ע"א) והרומה לזה, אבל ראיהו סופרים שאינם נוהרים בזה ומשחמשים בהשם הזה בלשון רבים בלי תוספת סימן הרבוי, ער"מ ברברי הסופר הר"פ סמאלענסקין: ציצית כשרות... הציצית היו... באתח סה ציצית (התועה ברה"ה ח"ר 71), וכן ברברי הר"ז יעבץ: ארבע ציצית כשרות (ריה לאילנות פ"ג) והרומה לזה.

כז.

הפעל הוא הנכבד בכל חלקי הרבור, וראשית למור דרכי הפעלים היא להבריל בעניניהם, בנוגע לתכונות הפעולות ומרגותיהן. הלא הגה המחלקות אשר בארו המדקדקים, ועל פיהן קראו בשם: פעל עומד, פעל יוצא לשני, פעל יוצא לשלישי ופעל חוזר. אמנם הרבר הזה הוא עיקר גדול, לא רק בלמוד שפת עבר, כי אם ביריעת הלשון בכלל. ומי לא יבין שהמחליף את המחלקות האלה, ר"ל המשחמש בפעל עומד בהוראת פעל יוצא, או לרפך, וכן בשאר מחלקות הפעלים הנזכרות, הוא מבלבל את השפה ומהרס אשיותיה? ומה שראוי להחבונן בזה, הוא כי אף על פי שכל הענין הזה מיוסד בטבע הפעולות וחבונותיהן, עכ"ז לא כל הלשונות שוות בו, כי יש ער"מ שבעלי לשון אחת יביטו על איזה מצב או תכונה בעצם כמו על פעולה עומדת, ובעלי לשון אחרת יחשבוהו לקבלת הפעולה מפעל יוצא, או לחאר העצם. הגה כי כן בלשון אשכנז יש שני פעלים: האנגען אונד האנגען, וכן בלשון רוסיא вѣсть и вѣшати, הראשונים משמשים בחור פעל עומד להורות על מצב הרבר התלוי, והאחרונים יש להם הוראת פעל יוצא, המורה על פעולת החליה היוצאת מגוף הפועל החולה לגוף שני הנחלה; אבל בלה"ק ימצא רק הפעל היוצא לשני: תלה האנגען вѣшати, ופעל המסכים להפעל האשכנזי האנגען או להרוסי вѣсть לא ימצא כלל, כי העברי יביט על הענין הזה כעל קבלת הפעולה מגוף פועל או כחאר העצם, וישחמש לההוראה הזאת בבינוני פעול הכנוי מן הפעל המורה על עשית הפעולה היוצאת, ויבריל בין הזמנים על ידי הפעל היה, כמו: "ראיתי את אבשלום תלוי באלה" (שמואל ב' י"ח י"א) אף

האבע אבשלום געזעהען אן איינער טערעבינטהע האנגען. ויהיו תלויים על העצים (יהושע י' כ"ח); אונד זיא הינגען אן דען ביימען, והיו חייך תלואים (רברים כ"ה ס"ז); אינר דיין לעבען ווירד האנגען. הגה עינינו הרואות מן הרונמאות האלה שלא יחבן כלל לבנות משרש תלה פעל עומד בהוראת האנגען, כי העברי משחמש על הענין הזה בבינוני פעול (שהוראתו ג"כ בהוראת שם החאר) בלויח הפעל היה, ובכל המקומות אשר מצאנו את השרש תלה בתבנית פעל-הוראתו בפעל יוצא: האנגען вѣшати, ער"מ. ותלה אוחך על עץ (בראשית מ"י"ט), תלוינו כנורותינו (תהלים קל"ז ב') והרומה לזה, ולא לבד שאין לתמוה על הדבר הזה, כי אדרבא הסברא הישרה תגיד לבעלי לה"ק ישרם, כי במה יגרע מצב הרבר התלוי ער"מ ממצב דבר נכוב או מקום פתוח, אשר גם בלשונות אחרות לא יחשב לפעולה, וישחמשו להוראתו בבינוני פעול או בשם החאר בתכרת הפעל היה (זיין), להבדלת הזמנים: אָפֿפֿען זיין, דאס פֿענסטער איזט אָפֿפֿען, וואר אָפֿפֿען, ווירד אָפֿפֿען זיין, כמו בלה"ק: היות פתוח, החלון פתוח, היה פתוח, יהיה פתוח והרומה לזה, ובצדק יביע העברי גם כן בדרך זו את המושג האנגען: היות תלוי, היות תלוי, יהיה תלוי וכו'.

מכל הרברים והאמת האלה אנחנו למדים, שהרוצה לרבר בלה"ק כראוי ולהזהר לבלתי חטוא נגד חקיה היסודיים, צריך לומר ער"מ הראי תלוי על הקיר (רער שפיענעל האנגט אן דער וואנד), היה תלוי (האט געהאנגען), יהיה תלוי (ווירד האנגען) וכו', הבגדים תלויים במלתחה נדיא קליידער האנגען אים שראנקט, היו תלויים (האבען געהאנגען), יהיו תלויים עוערדען האנגען) וכו', והאומר הראי תולה על הקיר, הבגדים תולים במלתחה הרי הוא ממש כאומר הדלת פוחתה (דיא מהיר איזט אָפֿפֿען) המורה פוחתה, החלונות פוחתים (דיא פֿענסטער זינד אָפֿפֿען), המורה פוחתים והרומה לזה.

כל זה פשוט וברור לדעתי בלי שום ספק, אבל ראיתי שהסופרים מרבים לשעות בזה ומשחמשים בפעל תלה בתור פעל עומד, כמו: "חבלים דקים תולים במרום ומתוחים מראש מגדל אחד אל משנהו" (רברי חפץ להרק"ש עמור 139), צ"ל

הדבר התלוי. הנה כי בן ערמ' יאמר הצרפתי *les fruits pendent à l'arbre* (הפרות הלויים על העץ), ולעומת זאת יאמר גם בן *pendre le linge* (הפרות להיבש), והרומה *afin qu'il sèche* (תלה כנדי לבן להתיבש), והרומה לזה. אבל העושה בן בשפת עבר, ר"ל שהוא משתמש בשרש תלה גם בחור פעל עומד, אינו אלא טועה, כאשר הראינו לדעת שלבעלי שפת עבר דרך אחרת בזה.

כללו של דבר, הסופר צריך להזהר להביע רוחו בשפת עבר כאשר ידבר העברי, על פי הניוני לבו והלך נפשו ורוחו, ולא להעתיק את מחשבותיו מלשונו שהוא מדבר בה, בהחליפו מלה לעזיח במלה עברית, על פי רעיוני הלועז ושפתו, אשר רוחה זרה לבני עבר.

ולא רק הסופרים בספריהם וכמאמריהם, כי גם חוקרי לשוננו בספרי המלין אשר להם, לדעתי טעו בדבר הזה. הנה כי בן ה' שטיינבערג בסה"ט שלו (רוססית-עברית-אשכנזית, ווילנא תר"ט) העתיק את הפעל הרוסי *висеть* בפעל העברי תלה בתבנית עשית הפעולה, ואח הבטוי *висеть на волоскѣ* העתיק: ת'לה בהוט השערה (חמורת היוח תלוי בחוט השערה). ובעל ספר המלים (רוסית-עברית) אשר יצא לאור מטעם הממשלה (פטרבורג 1860), המיוחס לה' מאנדעלשטאם, הוסיף לטעות בזה, כהרגמו גם אח הפעל *виснуть*: ת'לה, ואח התאר *висячий*: ת'לה. וגם החכם הפרופיסר הר"י לוי בספר המלים הגדול אשר לו (נייעבראישעס אונד כלראישעס וואָרטערבוך איכער דיא תלמודים אונד מדרשים לייפציג 1876-1889) טעה בזה, כי בחשבו שהפעל תלה יכול לשמש גם בחור פעל עומד, לא כיון יפה בבאור דברי המשנה עומא פ'ה ע"ב): "חשובה מכפרת על עבירות קלות, על עשה ועל לא תעשה, ועל החמורות היא תולה, ער שיבא יום הכפורים ויכפר" וחרגם: "יוענען שווערער זינדען, דיא יעמאנד בענאנגען האט, איז ער (מראשין דער בוססע) אין דער שוועבע, ביו דער פֿערזאָהנגנסטאג איינמריפֿפֿט". הנה טעה לדמות שהמלות היא תולה מוסכות על האדם (שאינו נזכר כלל במשנה, ובעבור זה נרחק בתרגומו להוסיף מדעחו: "דיא יעמאנד בענאנגען האט") וכאמח אין הדבר בן, כי הן מוסכות על החשוכה הנזכרת בראש המאמר, שעל עכרות חמורות אין החשובה

התלויים; הלב תולה על גידוי נתולדות הטבע לה' אברמייץ ח"ר 22), צ"ל תלוי; על ציאר העז מחחת יתלה לפעמים שני גלומי בשר' (שם 447), צ"ל תלויים; מעור צוארו תולה למטה' (שם 466), כעור צוארו אשר איננו תולה למטה' (שם 490), צ"ל תלוי. ובכהבי העתים: בעלי בתים התוליים על בלימה (המליץ 90, 57), צ"ל התלויים; "חוט השערה שבה תוליים הדי ישראל" (שם 60), צ"ל תלויים; טוב ארץ צרפת תולה בהסכמת הבר הומסים' (שם 91, 86), צ"ל תלוי; הילך התולה ברעת הוריו' (שם 179), צ"ל התלוי; עומד בפני עצמו ולא תולה ברעת אחריב' (שם 92, 20), צ"ל תלוי; מהם מרחפים בין שמים וארץ ותוליים על בלימה' (הצפירה 90, 270), צ"ל ותלויים, והרומים לאלה רבים.

אמנם יש כבות רבות המביאות את הסופרים לירי טעיות, וחובת המבקר היא רק לבלע את פני הלש הלז עליהן, ולהזהיר את הקוראים ואת התלמידים למען אשר לא ימשכו אתריהם בטעיותיהם, מאיזו סבה שחתינה. אולם עכ"ז לא החשב לאי תועלת, אם נחווה רעתנו על מקור הטעות הזאת וסבתה, בשגם כי היא סבה כללית לטעיות רבות הנמצאות בדברי סופרינו, ובאשר נוסיף להביר ולדעת אותה בן יקל לנו להזהר ממנה*. והיא לדעתנו היות סופרינו בלתי מדברים שפת עבר, ומחשבותיהם ודרכי הגיונם כדרכי לשון לעז אשר הם מדברים והוגים בה. ע"כ הסופרים המדברים ערמ' שפה אשכנז או שפת רוסיא, הרגילים לדבר על מצב הדבר התלוי כמו שמדברים על איזו פעולה, בהפצם להוציא הגות לבם בשפת עבר-מבלתי היות שגור בפיהם פעל מיוחד להוראת הענין הזה-מבלי משים ישתמשו בשרש תלה בתבנית פעל, ולא יתבוננו להבריל בין פעולה עומדת לפעולה יוצאת לגוף שני, אשר רק עליה יורה הפעל (תלה) שהם משתמשים בו.

ועוד יותר נקל לטעות בדבר הזה לסופרים המדברים יהודית-אשכנזית (ושארגאן), כי בלשון הזאת הפעל האנגען ישמש כפעל עומד וכפעל יוצא גם יחד, וכן להמדברים שפת צרפת, כי גם בלשון הזאת הפעל *pendre* יורה על פעולת התליה וגם על מצב * (וכבר הערנו על הרומה לזה למעלה (אות ט"ז)).

מכפרה, רק תולה, עד שיבוא יום הכפורים ויכפר. וכפי הנראה נוסחא משוכשת בספרים שכתוב בהם הוא בואו (לשון זכר) המעשה, אבל אין ספק שהנוסחא הנכונה כיווד (לשון נקבה), וכן הוא בספרי המשנה אשר עם הרגום אשכנזי (ברלין הקצ"ב), ועל פי זה ג"כ מתורגם שם: בייא וויכטיגערן בעוויירקט זיא (דיא השובה) איינען אויפשוב ביז דער פערזעהנגסטאג דיא פאלליגע פערנעכונג הערבייפיהרטי*). וכן נראה מפורש מדברי חז"ל במקומות אחרים, ער"ם: מלא השא ולמעלה השובה תולה ויוה"כ מכפר*, עכר על לא העשה ועשה השובה, השובה תולה ויום הכפורים מכפר, עכר על בריחות וכו' השובה ויום הכפורים תולין ויסודין ממרקין* (שם בגמרא פ"ז ע"א) והרומה לזה.

ואין כל ספק שאם היתה כונה בעלי המשנה בדעה הר"י לוי, ר"ל להסב את הדבור אל האדם, היו אומרים: ועל החמורות הוא הלוי עד שיבוא יום הכפורים ויכפר*, כדרכם להשתמש על הענין הזה בהתאר (כינוני פעול) הלוי, כמו: שלשה כפרים נפתחין וכו' צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאחר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאחר למיתה, בינוניים הלויין ועומדין מראש השנה ועד יוה"כ* (ראש השנה ט"ז ע"ב). וכן ישחמשו בתאר הזה בדרך כלל על כל המוטל בספק, כמו: אשם הלוי, מתורוה לוי (נדדה דף ס' ע"א) והרומה לזה.

רק הר"ם שולבוים יפה כיון בזה, כי בספר אוצר השרשים שלו (ד"ישש-עבראישעס ווארטערבוך, לעמבערג הרמ"א) הרגם את הפעל האנגען; ק"ה תלוי, ואח הפעל האנגען; תלה.

כח.

ונקל להבין כי כגדל טעות הסופר בהשתמשו בפעל יוצא המורה פעל עומד, כן תגדל טעותו להפך, ר"ל אם ישחמש בפעל עומד בחור פעל יוצא, אבל ראיתי סופרים שאינם גזוהרים גם בדבר הזה, ונהוין להעיר עליו און החפצים בטהרת לשוננו, ולהזהירם למען לא יטעו; ער"ם ראיתי סופר שכתב: סופות וסערות רבות עכרו על המניסטרם האלה, ולא זוזו אוחם ממקומם* (המליץ 89, 81), וכן: סופרינו

* ועל פי זה צריך לתקן את הנקוד במלת תולה: לחסיר את חסגול בקמץ.

שפכו עליו נהרות דיוג* ולא זוזו את הענין הזה ממקומו* (שם 176) והרומה לזה, שישחמשו הסופרים בשרש זוזו בכנין הקל בחור פעל יוצא, ושעות היא בידם, כי להכלית היותם הם צייכים להשתמש בכנין הפעיל ולכתוב הזיזו אוחם ממקומם, הזיזו את הענין הזה ממקומו והרומה לזה, על דרך הנמצא בדברי חז"ל: אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בז אין מזיזות אוחו ממקומו* (סנהדרין ק"ז ע"א) והרומה לזה, אבל בכנין הקל הפעל הזה מורה המיר הוראת פעל עומד, כמו: ומשנה לא זזה ממקומה* (חולין קט"ז ע"ב) והרומה לזה.

וכן השרש שחת או שוח בתמונה בנין הקל הוא פעל עומד: זיך ביקקען, זיך ניערערבייגען, געבייגט ווערדען, כמו: ושה רום אנשים (ישעיה ב' י"א) והרומה לזה, ולהוראת פעל יוצא: ניעדער-בייגען, ניערערווערפֿען ישמש בנין הפעיל*. משגב חומותיך השח* (שם כ"ה י"ב), כי השח יושבי מרום (שם כ"ז ה'), וגם המקרא, כי שחה אל מות ביתה* (משלי ב' י"ח) איננו יוצא מן הכלל הזה, כאשר הסכימו המפרשים והמתרגמים, כי יתפרש באחד משלשה פנים: או שהפעל שחה בזה מנתי למד הא (כדעת המבאר במקראי קדש שיצאו לאור בוולנא שנת תר"ט), או שהשם ביה בא במקרא הזה בלשון נקבה (כדעת געזעניוס), או כדעת הראב"ע ז"ל שכתב: כי שחה, האשה עצמה שחה אל מות שהוא ביתה, והוא עומד ואיננו יוצא כאשר חשכו רביס*, אבל ראיתי סופרים שאינם גזוהרים להבריל בין הכנינים הנזכרים והם מחליפים פעל עומד בפעל יוצא ולהפך, ער"ם בחור פעל יוצא: שח ראשו אל פרחו ויתבונן בה* (המליץ 89, 192) צ"ל השח ראשו מבנין הפעל, וכן: נטל עליו לשוח ראשו כאנמוץ* (שם 255) צ"ל להשח ראשו, ולעומת זאת בחור פעל עומד: גם היום כבד לי לקשה לארץ* (שכית התמדה נומ" 3 עמוד 17) צ"ל לשוח מבנין הקל.

וכן שרש טבע נמצא בכנין הקל רק בהוראת פעל עומד: פערזינקען, ערטרינקען: טבעתי ביון מצולה* (תהלים ס"ט ג'), טבעו גוים בשחה עשו* (שם ט' ט"ז) והרומה לזה, ובתור פעל יוצא:

* סה שנמצא במקרא (ליכס נ' כ') בכתיב, ותשיח עלי נפשי* הוא לרעתי ג"כ מבנין הקל מענין שיהיה (צטמחל) על דרך "אעובה עלי שיחי" (חוב י' ח').

(המליץ 90, 15), מלכנום בפתח החקוה' (שם 92, 34), אויתו לכנום למחיצת סופרים' (שם 291), 'ישבילו לכנום בכרית עם סותרים ספרים' (הצפירה 89, 107), הפין לכנום עמו בדברים' (שם 90, 210) והדומה לזה, ציל להקנס מבנין נפעל. הגע עצמך, קורא נבון, אם תשמע אומרים: כנסו חכמי ישראל אצלו (תמורת נכנסו), ארבעה כנסו (תמורת נכנסו) בפרדס והדומה לזה, הייטב בעיניך! או אם לא לשחוק יהיה לך ער'ם אם תשמע משנה את הבטוי "יוצא ונכנס" ואומר יוצא ונכנס, או אם תמורת, בשם שנכנס לברית כן יקנס לתורה ולחופה" וכו' יענו הקהל אחרי המכרך ויאמרו כשם שכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה וכו'!

ל.

ידוע שברבים ממשקלי השמות שהאות הראשונה מן השרש (פא הפעל) מנוקדת בתנועה בלשון יחיד, כאשר יתרבו תשמט התנועה ויבוא שוא התתיה, ורק בסמיכות מסבת העדר התנועה באות השניה (עין הפעל) למען אשר לא יזדמנו שני שואין זה אתר זה בתחלת ההבה, תשוב פא הפעל להיות מנוקדת בתנועה (אשר יכנוה המדקקים על פי שיטת הרזיה ז"ל בשם, תנועה קלה"א, כמו: בגד בגדים בגדי, גער גערים גערי גערה גערוה גערוה, שפה שפתיים שפתי והדומה לזה, ומי לא יודה שהתוכה על הסופרים ללמוד נטיות כל משקלי השמות, לדעת השחנות הנועותיהם וקריאתם הנכונה, המבדלת בין הנפרד ובין הנסמך, ולשפט מן הכלל על הפרט, למען דעה איך להשתמש גם בשמות אשר התבנית הדרושה לא נמצאה במקרא. אבל ראיתי שיש סופרים מועים בדבר הזה, כי מבלי דעת או מבלי שום לב לכללי הדקדוק, התנועה אשר באות הראשונה מן השם בלשון יחיד, ואשר תוסיף לקחת עמדה גם בלשון רבים בסמיכות, לא תמוש מפיהם גם בנפרד, והטעות הזאת המצא לא רק בספרים מנוקדים, כי אם גם בספרים בלתי מנוקדים, במקומות אשר שקדו עליהם הסופרים לנקדם. ער'ם בדברי הסופר ה' אברמוביץ: "והמשפחה הפרד גם היא לשפעות, (תולדות הטבע ח"ד 2). הנה היחוד מן השם הזה שפעה (נמצא במקרא בסמיכות: שפעה גמלים, ישעיה ס"ו, משפעת סוסיו, יהוקאל כ"ו י"א, אבל

(4)

פערזענקען, ערטראנקען נמצא במקרא רק בחזנות קבלת הפעולה מהבנינים הכבדים (פעל והפעל שהם תולדות הבנינים פעל והפעיל): טבעו בים סוף' (שמות ט"ז ד'), הטבעו בבין רגליך' (ירמיה ל"ח כ"ג), וכבר בארו המדקקים שמה שנמצא בסדר הפלותינו, וזרים טבעה' בבנין פעל בהוראת פעל יוצא, הוא מסכים להמקרא הנ"ל: טבעו בים סוף; כי אחרי אשר מצאנו במקרא המונח קבלת הפעולה, נוכל לגזור מדעהנו גם חמונה עשית הפעולה, וכן נוכל להשתמש בשרש הזה בתור פעל יוצא גם בבנין הפעיל, אחרי אשר מצאנו תולדתו במקרא הנ"ל. אבל המשתמש בשרש הזה בבנין הקל בהוראת פעל יוצא, ער'ם, ולרוב יצליח בידו לטבוע את הנמר' (תולדות הטבע ח"ד 247), הוא מהליף פעל יוצא בפעל עומר, ואינו אלא טועה. הגע עצמך קורא נבון, אם יאמר אדם בתפלתו וזדים טבעת, הייטב בעיניך! הלא בשמעך כזאת הנה כמו חי יתיצב לפניך ההבדל הגדול אשר בהוראות הבנינים בשרש הזה, עד כי יסער לבך על המרבר אל ה' תועה וכוציא מפיו דבר הדומה לתרוף וגרוף, ועל כן התובה עלינו להוטר בדרך כלל בכל הדומה לזה, לבלתי הח את פינו להטא נגד חקי הלשון.

כש.

שרש כנס כמו בבנין הכבד כן גם בבנין הקל ישמש במקרא המיד בתור פעל יוצא: נדתי ישראל יכנס' (תהלים קמ"ז ב'), כנוס את כל היהורים' (אכחר ד' א') והדומה לזה, ורק בבנין נפעל הוא נמצא בדברי חז"ל בתור פעל עומר בהוראת הינאיינגעהען; входить; כיון שעלה עמוד השתר נכנסו חכמי ישראל אצלו' (ברכות ג' ע"ב), ארבעה נכנסו בפרדס' (חגיגה י"ד ע"ב) והדומה לזה. הנה כי כן הסופר אשר ימצא בדבריו השרש הזה בבנין הקל בהוראת פעל עומר אינו אלא טועה, ער'ם: עצב הראות אהר יכנוס אל חוך העין' (תולדות הטבע ח"ד 11), "כל אחד מהם יכנוס אל חוך כל אחת מבכות העין' (שם 15), באמצעו יכנוס מיץ שקדים-הרירים שבבטן' (שם 19), "אהרי כן יכנוס בעד הפתח' (שם 246), "כאשר יקפוץ פיו חכנום בתוך הסדק' (שם 253) והדומה לזה ציל יקנס, תקנס מבנין נפעל, ובכה"ע: מלכנום בעובי הקורה בער אחיו האומללים"

הרבו הנפרד איננו שפעות, כאשר ידמה הסופר, כי אם שפעות, כאשר לא נאמר מן שפחה שפחות, כי אם שפחות, כמו ועבדים ושפחות (בראשית י"ב א'), ורק הנסמך הוא שפעות, שפחות.

וכן השפעות (שם 9). הנה הרבוי מן שפחה איננו שפעות, כי אם שפעות, כאשר לא נאמר מן גפחה ברבוי נפרד גפחות, כי אם גפחות, כמו והמה מצאו גפחות (שמואל א' ט' י"א), והרומה לזה, ומה שנאמר שפעות ראשי (תהלים ט' י"ג, ס"ט ה') הוא כמו גפחות אסתר (אסתר ד' ד') והרומה לזה—נקוד הסמיכות.

דומה לזה: גם בני האלהים ברוחם לא משלה בחלאת תפוח נמבזות גם הם נגאלו (כנסת ישראל ס' שלישי 388), מלח חסדוה מנוקדת בטעות בנקוד הנסמך, כי הרבוי הנפרד מן חסדה צ"ל תפחות, כמו שנאמר מן חרפה תפחות (תהלים ס"ט י"א ודניאל י"ב ב'), ורק הנסמך תפחות (תהלים ס"ט י"א). וכן: יש פה ארבע כנפות (חנוך לנער 16) הוא נקוד הנסמך במקום הנפרד (יעוין למעלה אות כ"ז).

ולעומת זאת בשמות אשר לא נמצא מהם במקרא בלשון רבים רק תמונת הנפרד יש אשר ישעו הסופרים להשתמש בה גם בסמיכות, כמו קרעי פרכה וכפרת (האבות והבנים 46). הנה השם הזה נמצא במקרא רק בנפרד: שנים עשר קרעים (מ"א י"א ל') והרומה לזה, אבל אין כל ספק שכמו שמן ננעים לא נאמר בסמיכות ננעי כי אם ננעי בני אדם (ש"ב ז' י"ד), ומן פצעים לא נאמר פצעי כי אם פצעי אוהב (משלי כ"ז י'), כן לא נאמר מן קרעים בסמיכות קרעי כי אם קרעי פרכת, וכן על סמך המקרא: הנה תפחות נתת ימי (תהלים ל"א ו') ראיתי סופר שכתב: ישכחו את תפחות ימיהם (משלי כנימין בהאסף שנה ראשונה), לחסות בצלו בתפחות ימיו (שם), וזה לא יתכן, כי אין ספק שבסמיכות ישמש הקמץ שתחת הפא ותבוא תנועה קלה תחת הסית, למען אשר לא יתחברו שני שואין בתחלת החבה, וכן מתלצי איש חסיד אני יצאתי (שיר הראב"ג בהבקר אור שנה רביעית 1179), צ"ל מתלצי, כמו שלא נאמר מן כנפים בסמיכות כנפי כי אם כנפי נשרים (שמות י"ט ד') והרומה לזה, וכן בקפעות עינים (המליץ 106, 90) צ"ל בתמונת הנסמך: בקפעות עינים,

כי במקרא, ותשקמו בקפעות שלישי (תהלים פ' ו') השם שלישי איננו סומך להנסמך דמעות כי אם תאר להפעל ותשקמו (יעוין בכאור ובסה"ט), וע"כ בא השם דמעות בתמונת הנפרד, אבל הנסמך דמעות, וכן בקרי הפראים (תולדות הטבע ח"ר 470) צ"ל בקרי והרומה לזה.

לא

ידוע שהפעלים משרשים שהאות השניה שבהם ואו (הנקראים בפי המדקדקים, נחי עין ואו) כמו קום, שוב, שוט, עוף והדומים להם, כשיבואו בהבנינים הכבדים (פעל, פעל, התפעל) תכפל בהם האות השלישית, ויחדמו בנשיחם להפעלים משרשים שהאות השניה והשלישית שבהם דומות זו לזו, הנקראים בפי המדקדקים, כפולים. כמו מן קום נאמר, וחרבוהיה אקומם (ישעיה מ"ד כ"ז), שממות ראשונים יקוממו (שם ס"א ד'), מן שוב נאמר, לשוב יעקב אליו (שם מ"ט ה'), מן שוט—שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה' א'), מן עוף—ועוף יעוף על הארץ (בראשית א' ג'). בכל אלה והדומים להם נכפלה האות השלישית (למד הפעל) מפני היותם מכנין הכבד, וכמו שבארו המדקדקים הטעם: מפני שדרק הבנינים הכבדים להכפיל את האות השניה מן השרש (ע"י דגש חזק), ויען שבשרשים האלה היא ואו נחה נסתרה אשר לא הוכל להרגש, ע"כ תכפל האות השלישית. כל זה גלוי וידוע מקוים ומקובל בפי המדקדקים ויודעי דרכי שפת עבר. אבל התבוננתי וראיתי שהשתוות נשית הגזרות הנזכרות מביאה סופרים רבים לירי טעיות, כי כפל למד הפעל בבנינים הכבדים יתעם להשתמש בפעלים כאלה בכלל כאלו היו מגזרת הכפולים, ויגזרו בטוים אשר לא יתכנו על פי נשית הפעלים מגזרת נחי עין ואו.

הנה כי כן משרש צוד (פאנגען) הם משתמשים בזמן ההוה בתמונת צוד, צודדה, צודדים, צודדות, כמו: צודדה לב ביפיה (אהבת ציון להר"א מאפו 138), ויחשבה לזונה הצודדה צעירים לימים בתזנותיה (התועה ברה"ח חלק ראשון 165), ובכה"ע: ילכדו בפת צודדי נפשות (המליץ 91, 65), אשר ישמרו צערי צודדי נפשות (שם 140), יעלילו על הממשלה כי היא צודדת נפשות (הצפירה 91, 100),

הקל). על דרך הנמצא במקרא: **היו שמים לך** (יתזקאל כ"ז ח'), או **משוממים שוממים** (מבנין הכבד) על פי הנמצא: **משוממים בכל הארץ** (זכריה ד' י"ג, **עיניו שוממים**) (דה"ב א' ט'), אבל **שוממים שוממים** הם משרש ש"ט, אשר הפעל ממנו לא נמצא בשום מקום. ובכתבי העתים, ער"מ: **שומם ורץ הנה והנה** (הצפירה 93, 64), **היא שוממת עתה ברחוב** (שם), **היא שוממת פה בראש הוסיח** (שם), **ציל שט שמה או משומם שוממת**. וכן בדומה לזה.

וכן משרש ע"ר: **עיני החוררת רגשי עצב** מר כל יום בי עוררת¹ (שירי נער 6), **המתרפקים על רהישי הגג ועוררים לויחן** (האבות והבנים 27). ובכתבי העתים: **איש כזה עורר** (בהוראת בינוני) **בקרבתנו געל נפשי** (הצפירה 90, 93), **צחוק מכאיב לב עוררות בי הנשים ההולכות וכו'** (המליץ 90, 254) **והדומה לזה צ"ל מעורר מעוררים מעוררת מעוררות**, כמשפט הבנין הכבד להיות סם נוספת בראש אותיות השרש בזמן הוה. כי מה שנמצא במקרא: **והוא עורר את חניחו** (ש"ב כ"ג י"ה) **הוא לשון עבר**, **העחידים עורר לויחן** (איוב ג' ח') **הוא מקור, כידוע**. וכן **פירשוחזיל** (סוטה ר"ף ע"א) **מה שנמצא במשנה (מעשר שני ה' ט"ו וסוטה ט' י')** **אף הוא ביטל את המעוררים**—**משרש ע"ר**: **שהיו אומרים, עורה למה חישן**. וכה שנמצא בתלמוד, **ואם יש עליו עוררי ס' (גטין ד"ג ע"א)** **והדומה לזה הוא מענין אחר ושרשו ע"ר**.

וכן משרש מ"ג: **ותבט אליו בטבט כזה המעורר חסד ורחמים והמוג לב ונפשי** (האבות והבנים 154), **צ"ל הממוג**, כדרך הבינוני מבנין הכבד הבא עם סם נוספת על אותיות השרש, כמו שיסד הפייטן: **ברצותו מחונג וברצותו ממוג**.² וכן מן, **כמעשי ירך אשוחתי** (תהלים קמ"ג ה') **הבינוני צ"ל משוחח**. וכן צ"ל בדברי הסופר במ"ע הצפירה (93, 74) **אשר כפי הנראה בלשון הוה ידבר**.

ולא לבר בזמן ההוה, אשר נקל להסופרים לשעות בזה מפני השחוח הנקוד באותיות השרש, כי אם גם בשאר הזמנים ראיהי סופרים טועים להשתמש בשרשים כאלה בתמינות גזרח הכפולים.

סוכניה וסרסוריה הצוררים נפשות³ (שם 120), **הם צוררים נפשות לבראזיליא** (שם 198), **הצורר נערות בתולות למרחפותיו** (המניד 29, 11) **והרומה לזה הרבה**. וכפי הנראה כבר הרגלו הסופרים להשתמש בכמוי הוה, **ער אשר נולד בפיהם לשון נופל על לשון**, על ידי התחברות השרש הוה עם הקרוב אליו במבטא: **שרש ש"ד, כמו**: **להביא במשפט את השורדים והצורדים** (המליץ 91, 140; 92, 67). אבל על פי דקרוק הלשון כל זה לא יתכן כלל, כי הבינוני מבנין הקל משרש זה צריך להיות צ"ד, צ"ה, צ"ו, צ"ז, צ"ח, ומבנין הכבד—במם נוספת על אותיות השרש: **מצודה, מצודרה, מצורדים, מצודרות**, כמו שהוא במקרא: **אשר אתנה מצודרות שם את הנפשות**... **את הנפשות אשר אתם מצודרות** (יתזקאל י"ג כ'). וכפי הנראה, שאר הלקי הפעל הוה הנמצאים במקרא בבנין הכבד: **לצורר נפשות***, **הנפשות חצודרנה** (שם י"ח), **התעו את הסופרים להשתמש בתמונה כזאת בזמן ההוה**, אבל זה טעות, כי כמו שמן, **וקוננו עליך** (שם כ"ז ל"ב) **ויקונן דוד** (ש"ב א' י"ז) **והדומה לזה**, לא נאמר קוננות כי אם מקוננות (ירמיה ט' א), כן לא נאמר צודר צודרה וכו' כי אם מצודר, מצודרה וכו', כי הכמוי צודה, צודרה וכו' יוכל להיות רק הבינוני מבנין הקל משרש צ"ד, אשר לא יראה ולא ימצא כלל בכל אוצר שפת עבר.

וכן משרש ע"ף: **אמרי נא יונחי אל אנ את עפפה** (המליץ 91, 292), **צ"ל עפה** (מבנין הקל) על דרך, **כצפרים עפות** (ישעיה ל"א ה') או **מעופפה** (מבנין הכבד) על דרך, **שרף מעופפה** (שם י"ד כ"ט), אבל עופפה היא המונה בנין הקל משרש ע"ף שאיננו נמצא כלל בלשוננו.

וכן משרש ש"ט: **מפחד השורדים השוממים בלילות** (דברי הימים לבי להר"ו יעבץ 118), **האניות השוממות על היאור** (דברי הפץ להרק"ש 137), **צ"ל השמים השמות** (מבנין * אמנם יש לתמוה על המבקר כמ"ע (המליץ 91, 100) **מה ראה על ככה ומה הגיע אליו להשיג על מחבר הספר שבילי גיאוגראפיה בדבר מה שהשתמש בכמוי "צוררו נפשות" ולאמר שצ"ל יצוררו?**

ל.ב.

ובדבר השרש צוד אשר הראינו לדעת ולמעלה
אות ל"א) שמסכת היותו נמצא במקרא
בבנין הכבד יש סופרים הטועים להתליפו בשרש
צדה, הנה התבוננתי וראיתי עוד שיש ג"כ טועים
להתליפו בשרש צדה, כמו, ושב גם המלמד... לענות
נפשות חרשות אשר צדה בחרמו' (האבות והבנים
21), במאה התשיעית היו צודים את סוסי
החוף' (תולדות הטבע ח"ר 280), כצודה דנים
במצולה' (התועה ברה"ח ח"ש 102). ובכה"ע: צדה
דוב קמץ' (המליץ 91, 177), צודי נפשות אדם...
צודי הנפשות ההם... לבלתי הת לצודי
נפשות אלה' (הצפירה 91, 176) והדומה לזה. הנה
כל אלה הם משרש צדה, אשר השתמשו בו
הסופרים חת שרש צודה אבל זה לא יתכן, כי
שרש צדה לא יורה על ענין צידה (פֶּאֶנְעָן), כי
אם על ענין צדיה (נאכטראכטען), כמו, ואחה
צדה את נפשי לקחתה' (ש"א כ"ד י"ב), ואשר
לא צדה' (שמות כ"א י"ג). הנה כי בן מפורש
נאמר במקרא: איש את אחיו יצודו חרם'
(מיכה ו' ב') משרש צודה, ולא יצדו חרם (משרש
צדה). וכן צ"ל בדברי הסופרים הנזכרים: אשר
צד בחרמו, היו צודים את סוסי החוף, כצד
דנים במצולה, צד דוב קמץ, צודי נפשות
או מצודדי נפשות, מבנין הכבד.

ל.ג.

ירוע שיש הברל גדול בין הזמנים בסימן בנין
נפעל, כי הנון הנוספת על אותיות השרש
לסימן הבנין הזה, הגלה ותראה תמיד בזמני העבר
וההווה, אבל לא במקור צווי ועתיד, כי במקור
וצווי יוסיפו הא על אותיות השרש, ובעתיד—
אותיות אית"ן, והדגש שאחריהם ממלא את מקום
נון הבנין החסרה, כמו: אשר נשבעתי
(עבד) לאברהם' (בראשית ל"ג י"ח), יתהלל כל
הנשבע (הוה) בוי' (תהלים ס"ג י"ב), הנון
בעצם תמה נוספת על אותיות השרש לסימן
הבנין, אבל להשבע (מקור) בבעל' (ירמיה
י"ב ט"ז), השבעה (צווי) לי כיום' (בראשית כ"ח
ל"ג), יתשבע (עתיד) כל לשון' (ישעיה מ"ה כ"ג),
הנון חסרה, ונשלמת על ידי הדגש אשר באות
הראשונה (שין) מן השרש, הנבטא על ידי התנועה
אשר באות הנוספת לפני השרש. הכלל הזה

כמו: והנה מהומרה עפפה הרבורה' (כנסת
ישראל ספר שלישי 384) צ"ל עפה או עופפה
אבל לא עפפה, וכן: ברמיה צוד נפשות'
(התועה ברה"ח ח"ר 184), השנאה אשר צדה
בחרמה' (הצפירה 92, 105), והדומה לזה.

ועתה אחים אהובים, אוהבי ארץ אבותינו
ושפת קדשנו, אשר שמותיכם נאים לכם, חובבי
ציון, חובבי שפת עבר, שימו לבכם אל כל
האמור בזה, ולמדו היטב להבריל בין הפעלים
נחי עין וכן הפעלים הכפולים, למען דעת מה
להשיב למתלוצצים. פן ינכרו צריכם, ליצני
הדור, וילעגו לכם לאמר: מה התובה אשר
אתם חובבים ציון ושפת עבר? והיה כי
יאמרו אליכם כדבר הזה, אף אתם הקהו את
שניהם, ואמרו להם: האלמו עמקי שפה, שימו
יר לפה נלעגי לשון אין בינה? לא חובה ואשמה
כתבנו על דגלנו, כי תִּבָּה ואהבה. הן לא
מחובבים יקרא שמנו (אשר תוכלו באות
נפשכם לבארו כבינוני מבנין הכבד משרש חו"ב).
כי אם חובבים (אשר לא יוכל להתבאר רק
כבנין הקל משרש חו"ב). בשם הזה נדגל ובו
נתפאר!

וכמו שכפל למד הפעל בפעלי גזרת נחי עין
מביאה את הסופרים לידי טעות להשתמש בהם
בתמונות גזרת הכפולים, בן הדבר גם להפך, ר"ל
שחסרון אות הכפל בפעלי גזרת הכפולים מתעה
את הסופרים להשתמש בהם בתמונות גזרת נחי
עין. הנה כי בן ירוע ההברל אשר בין שני
השרשים סו"ך, סכ"ך: הראשון הוראתו זאל בען,
והשני—בעד עקקען, בעשירמען, שימצען.
ועל פי זה מה שנמצא בדברי המשורר הראב"ג
לא ספק החכמה באברחה עלינו, מימי הסבלות
לא טובים ימינו' (כנסת ישראל ספר שלישי 374)
איננו נבין, כי היא תמונת נחי עין שהוראתה
זאל בען, ובהוראת בעד עקקען, בעשירמען
צ"ל ספה (מגזרת הכפולים), על דרך סבותה
לראשי (תהלים ק"ט ח'), סבותה בענן לך (איכה
ג' מ"ד), וכן סף הפרכת, תם התיוון' (האסיף
הרביעי 34) צ"ל ספה הפרכת: מגזרת הכפולים
ובלשון נקבה, כי בשם פרכת התו נוספת על
אותיות השרש, והוא סימן נקבה כמו, ויה בדי לה
הפרכת' (שמות כ"ז ל"ג).

לעולם, והיה ציל נרום הנשר מעל הארץ, כי הפעל הזה הוא נפעל משרש רוּם או רָמַם, כידוע. והרי זה דומה לאמר הכונו ללצים שפטים המורות נכונו (משלי י"ט כ"ט), בהשענו על המקראות, הכוון לקראת אלהיך (עמוס ד' י"ב), אחלי יכונו דרכי (תהלים קי"ט ה') והרומים להם. וכן, הוכיחם בשכט צו על כי הנזרו לבשתי (הצפירה 92, 246), סמך הסופר את דבריו על המקרא, וינזרו לבשתי (הושע ט' י'), אבל לא יפה עשה במה שהשתמש בחמונת המקור (וכריה ז' ג') לזמן עבר, והיה ציל על כי נזרו לבשתי.

לד.

כִּסְמָה שנאמר במקרא: עד יַעֲרָה עלינו רוח ממרום (ישעיה ל"ב ט"ז) חמונת העבר ציל נַעֲרָה נַעֲרָה זכו, כי הפעל הזה הוא בלי ספק מבנין נפעל, אבל, כפי הנראה, כח ההרגל ושגרת הלשון, הפועלים על הרביר וההגיון מבלי שים לב, מעכבים את הסופרים ולא יתנום להוסיף את הנון הראויה לסימן הבנין הנזכר לפני אותיות השרש הזה, (אולי מפני ההתרככות לשם נערה, אע"פ שיש להבריל בנקוד) והם מוסיפים הא בהחלתו, כמו: רוח הכרת טובה... והוא הערה כעת ממרום גם על היהודים יושבי אוסטריות (הצפירה 90, 203) הוערה עליהם רוח ממרום (המליץ 92, 16), והדומה לזה. ותנת הכותב הוערה, בואו אחרי ההא (ואולי גם הכותב בלא ואו), כונתו להשתמש בבנין הפעל, אבל זה יתכן רק לדעת המפרשים את המקרא, תחת אשר הערה למות נפשו (ישעיה נ"ג י"ב) ג"כ מענין אויסגייעסען, אבל לא לדעת רוב המבארים והמתרגמים המפרשים אותו מענין ענטבלאָסען, דומה להמקרא: אה מקורה הערה (ויקרא כ' י"ח י"ט), כי על פי דבריהם בנין הפעיל משרש הזה בהוראת אויסגייעסען לא נמצא כלל בכל המקרא, ולא יתכן שגשחמש בחולדתו (כנין הפעל) להחוראה הזאת במוכן קבלת הפעולה. יהיה אף שיהיה, לא יפה עושים הסופרים העוזבים את דרך המקרא להביא ממרחק לחמם. ובנוגע לענינו, הם צריכים להשתמש גם בעבר בחמונת בנין נפעל: נערה נַעֲרָה זכו, בשגם כי זה משוש דרכו של הנפעל להורות על קבלת הפעולה, לא לבר מאביו הקל, כי אם גם משאר הבנינים הפועלים, ער"ם בשרשים שמר, ישע:

נכון וקים, ואין כל ספק שאין רשות לבעל הלשון לזוז ממנו, וכל המשנה דבורו ונומה מן הכלל הזה חוטא נגד תקי הלשון, אבל התבוננתי וראיתי סופרים טועים בדבר הזה, ומשתמשים בלשון עבר בחמונת המקור, ר"ל בהוספת הא והסרון נון סימן הבנין, כמו: המלכים אשר מלכו אחרי הנדעו למורת רוחם כי הפילים זכו (תולדות הטבע ח"ר 336). כפי הנראה נמשך הסופר אחרי המקרא ואתרי הנדעי ספקתי על ירך (ירמיה ל"א י"ח). הנה במקרא הזה באה חמונת המקור מבנין נפעל לשרש ידע בתוספת אות השמוש (מאותיות הכנויים המתחברות עם המקור) אחרי אותיות השרש, וזאת הטענתו להשתמש בחמונת הזאת גם בתוספת אות מאותיות השמוש הנוספות אחרי השרש בזמן עבר, ולא יתכן כלל שיתחברו עם המקור, וכן, חניכי יסרו אותו ויפקירו (ויפקדו?) בשבט פשעו, אבל הוא לא הִסַר באה" (שם 51). פה, כפי הנראה, טעה הסופר משגרת הלשון, מבלי שים לב לתקי הדקדוק להבריל בין הזמנים, כמו שבארנו למעלה, כי השרש הזה בבנין נפעל לא נמצא במקרא בעבר כי אם בצווי ועתיד, כמו: הִסַרו שופטי ארץ (תהלים ב' י'), ברברים לא יִסַר עבדי (משלי כ"ט י"ט), והדומה לזה, ובכן טעה להשתמש בחמונת הזאת גם בעבר. והרי זה דומה לאומר בן הולד לי (תמורת נולד), בזכרו את הנאמר במקרא, שור או כשב או עז כי יולד (ויקרא כ"ב, כ"ז), והדומה לזה. הנה כי כן ציל בדברי הסופר הנ"ל: אבל הוא לא נוסר באלה, או לא נִסַר (מכנין נתפעל), על פי הנמצא במקרא, ונִסַרו כל הנשים (יהושע ק"ג מ"ח). וכן ראיתי את הטעות הזאת גם בדברי המשורר אד"ם הכהן, אשר נשא משלו ויאמר: אך ששת ימים נהיית חליה ובשביעי שבת—הַנְפִישִׁי (שש"ק מחברת ראשונה 132), וכן בדברי הרמ"א גינצבורג: עד כה וכה הרום הנשר מעל הארץ נערהאב זוף דער ארלער פֶּאָן דער ערדע וידא על כנפי רוח (הרכיר 164). הנה בנה הסופר את תבנית דבורו על פי המקראות הרמוז מתוך העדה הזאת (כמדבר י"ז י'), וירמוז הכרובים (יהושע ק"ג ט"ז), אבל כבר הראינו לדעת שבבלשון עבר נון סימן בנין נפעל לא חסר

על עשייה הפעולה יורה ההפעיל, ועל קבלת הפעולה-הנפעל.

הומה לזה בשרש יסד: הרוצה לדבר בזמן עבר על פי הבטוי הנמצא במקרא: לא היה כמותו במצרים, למן היום הוסדה ועד עתה (שמות ט' י"ח), צריך להשתמש בהמונה העבר מבנין נפעל: נוסד נוסדה וכו'. ואם ימצאו הקוראים בדברי אחד הסופרים ערמ דברים כאלה: מיום הוסדה ארץ לא קם כמעט איש אמיץ לב כמותו (תולדות השבע ח"ר 427), הם צריכים לקרא את דבריו בנקוד בנין קפעל: הוסדה (אע"פ שקרוב הדבר שהסופר בעצמו לא דקדק בזה), כי אם יקראו בנקוד בנין נפעל הוסדה, הלא יטימו על הסופר שנגת לשון הנזכרת למעלה. ר"ל השתמשו בהמונה המקור ללשון עבר.

לה.

וכמו שראינו בזה טעות הסופרים המשתמשים בתמונת המקור בתוספת אותיות השמוש (אחרי אותיות השרש) הנכפחות אל העבר, כן החבוננתי וראיתי שימצאו נ"כ סופרים הטועים להפך. ר"ל המשתמשים בתמונת העבר בתוספת אות השמוש (לפני אותיות השרש) המתחברת רק עם המקור, כמו: הלא בהצטרפת בהקדמתך (משפט שלום לה' אברמיון 23), עדי סגרוהו לבד בחדר בהתגברת המחלה לקפד כאורג חיי הילד (תולדות השבע להנ"ל ח"ר 270). הנה ידוע שאותיות בכלים מתחברות רק אל המקור, ולא אל שאר חלקי הפעל, וכל מי שאינו נזהר בזה אינו אלא טועה, והרי זה הומה לאומר, בניצא ישראל ממצרים (חמורה בצאה), ואכרתם בן מאת שנה בנו לר (תמורת בתולר) לו את יצחק בנו, ודברת במשכב בכותך ובחלך בדרך ובתשכב ובתקום (תמורת בשכתך ובלכתך וכו'), והרומה לזה.

לו.

ובדרך כלל החבוננתי וראיתי שיש טעויות רבות בדברי הסופרים בנשיות הפעלים לזמניהם לבניניהם ולגזרותיהם וכו', ויש אחי דברים רבים כענין הנכבד הזה, אשר ימצאו מקום בחוברות הבאות אי"ה, וכעת נחשוב לנכון להעיר און הסופרים בדרך כלל, שלהשתמש בגזרות הפעלים על פי דקדוק הלשון, לבלתי חטא נגד חקיה, לא

דבר נקל הוא, ובפרט בפעלים בלתי תדירים, שלא רבו מהם הדוגמאות במקרא, ובפעלים בעלי גזרות שונות (הנקראים מר כ ב י ס), והרומה לזה. ערמ הנה נשקך על שכמי ויור (אונר שיעסע) את היעל הגדול ואני אורה את הקטן (תולדות השבע ח"ר 440) צ"ל וירה, כמו שהוא במקרא: ויאמר אלישע ירה ויור (מ"ב י"ג י"ז). וכן בהפעלים היוצאים מן הכלל, ר"ל הנוטים ע"ד זר ומיוחד להם לברם, אשר נקל להסופר לטעות, על פי שגרת הלשון, ולהשתמש בהם בדרך הקרוב לנשית שאר פעלים, כמו: למען לא תבולנה להושימו אל כל אחד מצדיהן (תולדות השבע ח"ר 483), להרחיק את ההשכלה מעל גבול האמונה... אשר לא תבולנה לשכת יחרו (משפט שלום 31), כל אחת משתיהן מתנגדת לחברתה ולא תבולנה להעשות כאחד (שם 30). הנה ידוע ששרש יכל יוצא מן הכלל והעתיד אוכל תוכל וכו' ולרבות נסתרות תוכלנה, אבל הסופר טעה בזה והשתמש בהמונת תוכלנה, על דרך הפעלים הרגילים ושגורים בפיו: הפקידנה, הפולנה, תשובנה, תאורנה ורבים הרוטים להם.

לו.

את הפתגם הצרפתי Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose. המלמד לאדם בינה כי המלשינות דרבה לילך ולהזיק, ואף אם לא יקשיבו לקול המלשין בכל דבריו, הלא ישאר דבר מה בלב השומע, ראיתי מעתיקים: "הביאו דבה, הביאו, הן למצער דבר אחד מדבריכם ימצא מסלות ללב" ולי נראה להעתיקו באופן אחר, בקצר מלין: הלשינו, הלשינו, הלא ידבק מאומה מדבותיכם.

ואת הפתגם Du choc d'opinions jaillit la verité ראיתי מעתיק (המליץ 92, 195): "מפגיעת הקצוות תחברר האמת". אבל ההעתיקה הזאת לדעתי רחוקה ממשמעות המאמר, כי המלה choc הוראתה: צוואממענשטאם, ואת המלה opinions לא יתכן להעתיק קצוות, כי אם דעות (מיינונען), והפעל jaillir הוראתו: הערוי שפרוינגען, שפרודעלן, והמשל לקוח משני גופים, אשר על ידי התנגשותם והתחבטותם יתגלה ויראה נוף שלישי, ע"כ נראה לי להעתיק את הפתגם הנ"ל כזה: מהתנגדות הדעות חצא האמת לאור.

נ ו ס פ ו ת .

לאות ה'. אחרי אשר הגדנו מפורש כי מקור שיטת החסידות ביראת ה', עבודה שבלב ומעשים טובים, ושמירתה היו גדולי ישראל יראי ה' ועובדיו באמת ובתמים וכו', הנה כל קורא מבין יבין מרעתו שבאמרנו כי שרכה דרכה ועזבה את צור מחצבחה... שהמון העם נמשך כבהמה בבקעה אחרי המחזירים לקדושים מבטן וכו', לא היתה כונתנו כלל שכל נושאי הגל החסידות והמחזיקים בה, אחרי דור מיסדיה ועד ימינו אלה, מתעים וחועים בתהו לא דרך, חלילה! לא אלמן ישראל ולא דור יהום גם דורנו; ואם בדורות שלפנינו נמצאו גדולי ישראל אשר עבדו את ה' באמת ובתמים על פי שיטת החסידות, רדפו צדקה וחסד והפיצו מוסר ויראת ה' בקרב אחיהם המקשיבים לקולם, וראויים היו להיות מנהיגי עדת בני ישראל, מרוע לא ימצאו כמוהם גם בדורות הבאים, וגם בין יוצאי הלציהם וכו' בשביל שהם בני צדיקים מפורסמים הפסידו!

הנה כי כן גלינו דעתנו רק נגד המושיבים לכסא אבותיו הטר מגוע היהש, אשר לא נראה ולא נודע שום סימן ברכה לא ביראתו ולא בחכמתו, וכשופר גדול יתקעו כי הוא קדוש מבטן, ומחויבים אהבי להאמין שצדקתו יראתו ותורתו בתוך מעיו, נעלמות מעיני כל הי, מפני היותו בן צדיק נודע למשגב, וכבהמה בבקעה ימשך אחריו ההמון להאמין בו כי הוא מן ומחסה לכל החוסים בו, וזכות אבותיו מסיעתו לעשות גדולות ונפלאות, יקדמו פניו בכסף פדיונים וימלאו ביתו הון ועשר, ומה יעשה הבן שלא יקבל? הלא גם אויל מקבל חכם יחשב, ע"פ הפתגם ההמוני: "הסכל נותן והערום לוקח". הנה על הדבר הזה באמת יראב לב כל משכיל ואוהב עמו, כי הוא טרבה אמונת שוא ותפל אולת ובערות בקרב אתבי, עם חכם ונבון המצוה להיות תמים עם ה' אלהיו, ולהתרחק משומרים הבלי שוא ושמי בזב. דכירנא כד הוינא טליא שמעתי מפי אבי ז"ל שהוא היה ממעריצי מיסדי החסידות, אבל בחר בדרך הבונית לבלתי האמין בעינים עצומות בגבר אשר נעו מעגלותיו ולא נדעהו, אשר הביע רוחו לבני ערתו המקשיבים לקולו (בהיותו רב ומו"צ בעיר פאקאטילאו אשר בפלך קיעוו)

וידבר עליהם לאמר: אמנם שיטת החסידות נשענת על "אמונת חכמים" (אבות פרק ו' בין ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם), אבל טעות גדולה אתם טועים בבאור הפתגם הזה. הנה באיש אשר חכמתו גלויה וידועה לנו, ואין להטיל ספק בהכונתו הנעלות, הננו צריכים להאמין, ר"ל לבטל דעתנו מפני דעתו, ע"ד שאמרו חז"ל על המקרא: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים י"ז י"א) — אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל, ועל השמאל שהוא ימין, שמע להם, אבל לא יתכן כלל לאמת, כאשר תדמו אתם בטעותכם, שכונת הפתגם הנ"ל, שבאדם אשר לא נודעה לנו חכמתו, צריכים אנחנו להאמין (מאיזה סבה שתהיה) שהוא חכם, ולחשכו לבעל נפש נשגבה ומדרגה נפלאה, ורפה"ח.

אמנם כן, המפרשים והמהרגמים אשר הגיעו דבריהם אלי בארו את הבטוי הנ"ל מענין אמונה (גלויבען פֿערטרויען) בחכמים ובדבריהם, אבל כשאני לעצמי לבי אומר לי שזה לא יתכן, כי אם כן היה צ"ל אמונה בחכמים, כמו שנאמר ער"ם אמונה בה', אמונה בתורת משה, אמונה בנביאים, ולא אמונת נביאים, והרומה לזה, אבל הכונה בבטוי הזה מענין אחר לגמרי, והוא מדה טובה (כנראה מהמשך הדברים: ארץ אפים, לב טוב, קבלת היסורים) ולא עיקר מעיקרי האמונה. כי השם אמונה הוראתו במקרא: עהרלויכקייט, געוויססענהאפטיג-קייט *честность, добросовѣтность* כמו: "כי באמונה הם עושים" (מלכים ב' י"ב ט"ז), והרומה לזה, ובהוראה הזאת ימצא גם בדברי חז"ל: "נשאת ונתת באמונה" *העוסקים בצרכי צבור באמונה*, והרומה לזה; והבטוי אמונת חכמים טעמו האמונה הראויה לחכמים, ר"ל אמונה יתרה לפנים משורת הדין, המוטלת ביתוד וביתר שאת על החכמים לומדי החורה, ע"פ הנמצא בדברי חז"ל שהחכמים מחויבים להיות דוברים אמת בלבבם ונושאים ונוחנים באמונה יותר משאר בני האדם, כמו שאמרו בתלמוד (יומא פ"ז), "שיהא אדם קורא ושונה ומשמש חלמידי חכמים וכו' ומקחומתנו בשוק נאה, ונושא ונותן באמונה, מה הכריות אומרות עליו: אשרי פלוני שלמד תורה וכו'.

עליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בכך אחפאה, ובזמן שאדם קורא ושונה ומשמש תלמידי הכמים וכו' ואין מתנו ומקחו נאה בשוק, ואינו נושא ונותן באמונה, מה הבריוח אומרות עליו אוי לפלוגי שלמר תורה וכו'. וזה לשון הרמב"ם ז"ל (הלכות דעות ה' י"ג): משאו ומתנו של תלמיד חכם – באמת ובאמונה, אומר על לאו לאו ועל הן הן, מדקדק על עצמו בהשבון ונותן ומוותר לאחרים כשיקה מהן ולא ידקדק עליהן. וזה לדעתי אמונת חכמים, הנמנה בין ס"ח דברים שהתורה נקנית בהם.

לאות י. ירדני הנכבד הר"י ברדי"ה נ"ו אשר – כמבקר את הספרים העבריים מטעם הממשלה – קרא את מאמרי זה בכ"י, כחב אלי לאמר: להערתך היקרה במאמך רב התועלת לתחית שפת עבר, אודות שמוש שרש נהה בבנין הקל אצל סופרינו החדשים לא כמשפט וחקי הדקדוק, ליתר חזק חוכל, אם החפון להוסיף את הדברים האלה: כי בהמאקאמין להמשורר הגדול עמנואל הצפרוני ז"ל מעיר רומא (חי במאה ה"ג לסה"נ) בשמוש השרש הזה להוראת נהה כמו שיבוא במקרא, ההוה ממנו יבוא המיד, נְהָהִים ולא נְהָהִים – כדבריך. ואלה דבריו בהמאקאמין שלו מאקאמה רביעית צד 34 נלעמבערג הוצאה חדשה 1870): ויאמר השר מאשר רעיוניך מן המוח פותרים ודוהים עמרנו תמהים, באשר הצדיקים והחסידים אחרי ה' ננהים ואל מי ישועתו צמאים וכמהים, יאמרו מהי אבוא ואראה פני אלהים.

לאות מזו. אחרי אשר כבר נדפסו דברי בהערה על אותות נחוח המלה משתח (מלאכי א' י"ד) ראיתי תמצית הרבר הזה בספר מערכי לשון להר"י שטיינבערג עמוד 77 בהערה.

לאות יח. דברינו, שאין יוצאים ממנו לא נאמרו בהחלט, כי אם לדעתנו שיש טעמים וסבות מיוחדות ליוצאים מן הכלל הזה, ואין פה המקום להאריך בדברים כאלה. יהיה איך שיהיה, המשחמש בלשון הקדש אין לו לשים לב לזרים, כי אם לשמור את דרכי הלשון ע"פ הכללים אשר

הניתו המדקדקים, המוטבעים בטבע השפה ותקוהיה. וכן הוא בספרי הדקדוק לרונמה נטית השמות מן המשקל הזה: קָנָה קָנִים. קָנִי קָנִי קָנִים.

לאות כה. ובחולדות הטבע לה' אברמייץ ראיתי כתוב: מלוח מלאכות (חוברת ראשונה 518, חוברת שניה 448 וחוברת שלישית 297), וזה בלי ספק במוי שאין לו שחר כלל, כי מלבד מה שהשם מלאכות יש לו הוראה אחרת לגמרי כמו שבארנו, הנה הוא שם עצם ולא חאר, וגם הרבוי ממנו יהיה מלאכיות (כמו מן מלכות מלכות) ולא מלאכותות. ואם בונת הסופר להיות מלאכותות הרבוי מן היחידה מלאכותה – מה חכמה ומה דמות נערוקה לה? ההא נוספת בסוף השם לסימן מין נקבה, אבל לא להפוך את שם העצם לחאר, כי לתכלית הזאת תשמש יוד היהם, כידוע.

ועתה עמוד והחבונן קורא משכיל, עד כמה רחוקה עדנה שפתנו מדרך התפתחותה והשתלמותה, כי גם למושגים פשוטים ושגורים בפי כל עוד לא נקבעו ולא נתקבלו בספרותנו בטוים מיוחדים להם. הואל קח לך לרונמה גם את אשר לפניך בזה: בעל ספר המלין ואני עברך כותב הטורים האלה אומרים מלין מלאכותיות, והסופרים כותבים מלאכותיות, והנה בא הכתוב השלישי וחדשה בפיו: מלוח מלאכותות, ומי יודע אם לא ימצאו עוד סופרים אשר שלש אלה לא יבחרו לסו, וגבר במסלחו ילך ככל הישר בעיניו, ואת כל אלה העט כותב והגליון סובל, ולשוננו הקרושה כעיר פרוצה אין חומה. ומה נעשה לשפתנו כיום שידובר בה?

הנה כל עם הוא חברה בני אדם בעלי שפה אחת ודברים אחדים. ועתה אם עם אנהנו, איה שפתנו? ואם להיותנו גוי אחר בארץ נועדנו, מדוע אין דברים אחדים בפי כלנו? ע"כ הבה נתחוקה בעד שפתנו וספרותנו, נבנה הריסותיהן ונגדור פרציהן, נפיץ ידיעותיהן בכל מושבות אחינו בני ישראל, ונשפוך רוחן על כל קהלות יעקב, והיו לגוי אחד כל מפלגותינו!

תמה החוברת הראשונה.